

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи**

Кобилянський Василь Васильович

Особливості соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні / Peculiarities of social and legal protection of military personnel and their families in modern Ukraine

Спеціальність: 231 Соціальна робота

освітньо-наукова програма – Соціальна робота та соціальна політика

кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент
групи СРСПм-21
Кобилянський В.В.

підпис

Науковий керівник:
к.ю.н. доцент
Яремко О.М.

підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2025 р.
Завідувач кафедри

А.Н. Гіряк
підпис

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ	7
1.1. Наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей	7
1.2. Соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей	18
1.3. Основні чинники організації соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей	25
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	38
2.1. Нормативно-правове й інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні.....	38
2.2. Систематика проблем соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні	46
Висновки до розділу 2.....	63
РОЗДІЛ 3.ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	65
3.1. Шляхи та напрямки удосконалення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні та їх експериментальне апробування	65
3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи	71
Висновки до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність дослідження проблем соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні зумовлена численними викликами, що постали перед суспільством внаслідок російської агресії. Збройний конфлікт значно вплинув на всі сфери життя, і соціальний та правовий захист військових та їх сімей став одним із пріоритетних напрямів державної політики. Оскільки військовослужбовці є ключовими захисниками суверенітету й територіальної цілісності держави, тому забезпечення їхнього соціального захисту безпосередньо впливає на рівень мотивації, морально-психологічний стан та ефективність виконання службових обов'язків. Учасники бойових дій, ветерани, військовослужбовці строкової та контрактної служби стикаються з низкою проблем: недосконалий механізм надання соціальних пільг; обмежений доступ до якісної медичної, психологічної та реабілітаційної допомоги; труднощі з працевлаштуванням після звільнення зі служби.

Зазначимо, що, перш за все, соціальний і правовий захист сучасних військовослужбовців і членів їхніх сімей набуває особливої значущості в умовах воєнного часу. Тривала війна спричинила значні зміни в соціальному та правовому статусі військовослужбовців, що потребує постійного удосконалення законодавства, яке гарантує їхні права та соціальні пільги, а також належного інституційного забезпечення. Водночас важливою є проблема захисту членів родин військовослужбовців, оскільки вони часто переживають психологічні та фінансові труднощі, пов'язані з відсутністю годувальника, а також потребують належного доступу до медичних, освітніх та соціальних послуг. Незважаючи на існування в Україні нормативно-правової бази, що регулює соціальний захист військовослужбовців (Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» тощо), існує багато проблем, пов'язаних із недостатнім фінансуванням державних програм; неузгодженістю законодавчих актів; ускладненою процедурою реалізації передбачених пільг та ін.

Окрім того, необхідність дослідження цієї проблеми зумовлена наявними прогалинами в існуючій нормативно-правовій базі, які стосуються забезпечення гідного рівня життя військовослужбовців та їхніх родин у кризовий час. Хоча на законодавчому рівні в Україні існують закони, які гарантують права військових, у реальності часто спостерігається недостатній рівень їхнього виконання, а також низька ефективність соціальних виплат і допомог. Це стосується як правової, так і соціальної підтримки, включаючи доступ до медичних послуг, страхування, компенсацій, а також соціальних програм підтримки сімей, що залишилися без годувальників (І. Автушенко, В. Алещенко, А. Бейкун, П. Богуцький, К. Бортняк, М. Бульдяк, А. Бучик, О. Герасименко, Є. Гордієнко, С. Горевалова, Р. Гринько, І. Дацюк, О. Джус, Д. Журавльов, М. Журавльов, Ю. Калагін, І. Качан, А. Клацко, В. Коваль, О. Кондратенко, І. Копотун, І. Коропатнік, І. Корж, А. Кривенко, О. Кривенко, Т. Макарова, М. Микитюк, А. Мота, В. Пашинський, С. Петrenchенко, Н. Статівка та ін.).

Важливо враховувати, що, з урахуванням цих аспектів, актуальність дослідження зростає ще більше, оскільки вивчення проблем правового та соціального захисту військовослужбовців і їхніх родин дозволяє розробляти рекомендації для вдосконалення існуючої системи допомоги, підвищення ефективності правового захисту та створення нових ініціатив, які б враховували специфіку сучасної війни та пов'язаних з нею соціальних викликів. З огляду на зазначене, дослідження цієї проблеми не лише допомагає удосконалити систему соціальної підтримки, але й зміцнює загальну стабільність та безпеку держави, сприяє підвищенню морального духу військовослужбовців та їхніх сімей, що є надзвичайно важливим в умовах забезпечення національної безпеки України.

Отож актуальність аналізованої проблеми, її соціальна та науково-практична значущість, недостатня теоретична й практична розробленість, необхідність розв'язання наявних соціальних суперечностей зумовили вибір нами теми кваліфікаційної роботи: **«Особливості соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні»**.

Об'єкт дослідження – цілісна система соціального та правового захисту соціально вразливих громадян України.

Предмет дослідження – особливості соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Мета дослідження – обґрунтування особливостей соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні, а також розробка та експериментальне апробування просвітницької програми спрямованої на соціальний і правовий захист військовослужбовців.

Відповідно до мети, сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Визначити наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей.

2. Виявити соціально-професійні передумови ефективного соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей.

3. Охарактеризувати основні чинники організації соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей.

4. Проаналізувати нормативно-правове й інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні.

5. Дослідити проблемні аспекти соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні.

6. Розробити й апробувати просвітницьку програму з удосконалення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз, синтез, класифікація, порівняння, узагальнення соціальної, юридичної, спеціальної літератури для з'ясування сутності основних понять дослідження, обґрунтування змісту соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей; теоретичний аналіз нормативно-правових документів для визначення особливостей соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей в сучасній Україні; *емпіричні:* анкетування, опитування, діагностування, спостереження з метою вивчення реального стану соціального та правового

захисту військовослужбовців і членів їх сімей в сучасній Україні; *статистичні*: методи кількісної та якісної обробки емпіричних даних.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що комплексно обґрунтовано особливості соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні. Зокрема, визначено наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, виявлено соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, охарактеризовано основні чинники організації соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, проаналізовано нормативно-правове й інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні, досліджено проблемні аспекти соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні, запропоновано науково обґрунтовану систему заходів з удосконалення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні.

Практичне значення дослідження полягає у розробці шляхів та напрямків удосконалення соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні. Результати дослідження можуть бути використані відповідальними особами соціальної сфери з метою удосконалення нормативних та інституційних засад, процедур і технологій соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні, а також студентами спеціальності «Соціальна робота» під час підготовки до практичних занять з фахових дисциплін.

Структура та обсяг дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (83 найменування), 1 додатку. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 99 сторінок, з них – 87 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ

1.1. Наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей

Необхідність вивчення наукових підходів до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є актуальною в умовах сучасних викликів та змін у суспільстві. Військовослужбовці та їхні родини часто стикаються з численними труднощами, зокрема через бойові дії, психологічне навантаження, соціальну адаптацію, економічну нестабільність, що потребує комплексного підходу до їхнього захисту. Наукові дослідження в цій галузі дозволяють краще зрозуміти багатогранність проблем, з якими стикаються ці групи населення, і розробити ефективні стратегії їх підтримки.

Зокрема, системний підхід до соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є важливим напрямом, який базується на інтеграції різних компонентів і забезпечує їхню взаємодію для створення ефективної системи підтримки. Військовослужбовці та їхні родини перебувають у специфічних умовах, які потребують комплексного розв'язання проблем, пов'язаних із соціалізацією, адаптацією до мирного життя, збереженням психологічного здоров'я та забезпеченням економічної стабільності. Характерною рисою системного підходу є багатокomпонентність. Він охоплює правову підтримку, яка забезпечує юридичний захист військових та їхніх сімей, включаючи доступ до пільг, компенсацій, соціальних гарантій, а також правову допомогу в разі порушення їхніх прав. Правовий аспект системи захисту також передбачає вдосконалення законодавства для врахування змінних обставин, зокрема пов'язаних із бойовими діями чи участю в миротворчих операціях [6].

Соціальна підтримка в межах системного підходу включає створення умов для забезпечення базових потреб військовослужбовців і їхніх родин, таких як житло, доступ до медичних послуг, освіти та соціальної інфраструктури. Особлива увага приділяється забезпеченню дітей військових необхідними ресурсами для їхнього розвитку, а також підтримці членів родин, які залишаються без одного з годувальників через військову службу. Психологічна підтримка є важливим елементом системного підходу, оскільки військова служба часто пов'язана з високим рівнем стресу, ризиком посттравматичного стресового розладу (ПТСР) і психологічного вигорання. У межах компонента розробляються програми психологічної реабілітації, групи підтримки для ветеранів і членів їхніх сімей, методики роботи з військовими психологами. Економічна підтримка охоплює заходи, спрямовані на фінансове забезпечення військовослужбовців і їхніх сімей. Це включає виплату заробітної плати, компенсацій за участь у бойових діях, надання кредитів на пільгових умовах, а також сприяння працевлаштуванню демобілізованих військових [63].

Особливістю системного підходу є інтеграція зусиль державних і громадських інститутів. Наприклад, державні органи забезпечують розробку нормативно-правової бази та її реалізацію, а громадські організації надають додаткову підтримку, зокрема консультування, організацію благодійних ініціатив, психологічну допомогу та соціальний супровід. Така взаємодія дозволяє максимально ефективно розв'язувати проблеми військових і їхніх сімей, враховуючи їх індивідуальні потреби. Системний підхід також передбачає створення механізмів моніторингу та оцінки ефективності заходів соціального та правового захисту. Це дозволяє виявляти слабкі місця в системі, оперативно реагувати на зміни та розробляти нові програми підтримки.

Правовий підхід до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є одним із ключових у забезпеченні їхніх прав і гарантій. Цей підхід базується на детальному аналізі чинної законодавчої бази, яка регулює соціальні, економічні, трудові та правові аспекти життя військових і їхніх родин. Його основна мета – створення та вдосконалення нормативно-правових актів, які б забезпечували належний

рівень захисту та підтримки. Одним із головних завдань правового підходу є забезпечення військовослужбовців і їхніх родин соціальними гарантіями, визначеними законодавством. Це включає права на отримання грошового забезпечення, житла, медичних послуг, соціальних пільг, а також компенсацій у разі поранень, інвалідності чи загибелі військового [54].

Аналіз нормативно-правової бази, що проводиться в межах цього підходу, дозволяє виявляти прогалини в законодавстві та пропонувати шляхи їхнього усунення. Наприклад, у контексті військових дій, які почалися після 2014 року в Україні, виникла необхідність оновлення законів, пов'язаних із соціальним захистом учасників бойових дій, ветеранів, членів їхніх сімей та внутрішньо переміщених осіб. Особливу увагу було приділено адаптації правових механізмів до умов воєнного стану. Правовий підхід також включає моніторинг ефективності механізмів реалізації законодавства. Це означає, що не достатньо лише прийняти закон – необхідно забезпечити його дієвість на практиці. Якщо закон передбачає надання військовослужбовцям житла, правовий підхід аналізує, як реалізуються ці положення на місцях, які труднощі виникають у процесі їх виконання, та розробляє рекомендації для покращення ситуації [9].

Особливу роль у межах правового підходу відіграє юридична допомога військовослужбовцям і членам їхніх сімей. Це може бути консультація щодо отримання пільг, захист прав у суді, допомога в оформленні документів або вирішення трудових спорів. Юридична підтримка є важливим інструментом для забезпечення доступу до прав, гарантованих законодавством. Також важливим аспектом є адаптація міжнародних стандартів захисту військовослужбовців до національного законодавства. У цьому контексті Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, ОБСЄ, НАТО та Червоний Хрест, з метою впровадження найкращих світових практик у цій сфері [27].

Правовий підхід також спрямований на захист прав членів сімей військових. Це включає гарантії для дружин/чоловіків і дітей військових, зокрема щодо збереження місця роботи, отримання соціальної допомоги,

доступу до якісної освіти та медичних послуг. Окрему увагу приділяють забезпеченню прав дітей загиблих військових, які мають отримувати всі необхідні пільги для нормального розвитку та соціалізації. Важливим є захист прав ветеранів війни. Правовий підхід акцентує увагу на забезпеченні соціального статусу ветеранів, наданні їм пільг і можливостей для адаптації до цивільного життя. Законодавство також має враховувати потреби людей із інвалідністю, які отримали поранення під час військової служби [11].

Соціологічний підхід до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей акцентує увагу на соціальних аспектах цього питання, зокрема на впливі військової служби на родинні стосунки, суспільну адаптацію, зайнятість і якість життя. Цей підхід дозволяє комплексно оцінити, як військова служба та пов'язані з нею виклики впливають не лише на самих військовослужбовців, а й на їхні родини, і як це, у свою чергу, відображається на суспільстві. Одним із ключових завдань соціологічного підходу є дослідження впливу військової служби на сімейне життя. Тривала розлука через виконання військових обов'язків, небезпека для життя військових та економічна нестабільність створюють серйозні випробування для родин.

Особлива увага приділяється дослідженню суспільної адаптації військових після завершення служби. Ветерани війни часто стикаються з проблемами працевлаштування, соціальної ізоляції, труднощами у спілкуванні з цивільним населенням. Соціологічний підхід дозволяє виявити основні перешкоди на шляху адаптації та запропонувати заходи для їх подолання, такі як соціальна підтримка, створення реабілітаційних програм та забезпечення доступу до освітніх і професійних можливостей. Важливим аспектом соціологічного підходу є аналіз зайнятості членів сімей військовослужбовців. Часто рідні військових, особливо у випадках, коли один із батьків відсутній через службу, стикаються з проблемами працевлаштування, необхідністю поєднувати роботу з доглядом за дітьми чи старшими членами родини. Соціологічний підхід досліджує ці питання, аби знайти шляхи для підтримки таких сімей через програми соціального захисту та створення робочих місць [47].

Дослідження суспільної думки про статус військовослужбовців та ставлення до їхніх проблем є ще одним важливим завданням соціологічного підходу. У суспільстві часто формуються стереотипи та неоднозначні уявлення про роль військових, які можуть впливати на їхнє соціальне становище та доступ до ресурсів. Наприклад, позитивне сприйняття військових як захисників держави сприяє підвищенню поваги до них і покращенню умов їхньої соціалізації. Натомість негативні стереотипи можуть викликати дискримінацію або зневагу, що ускладнює інтеграцію військових у цивільне життя. Соціологічний підхід також досліджує якість життя військових та їхніх сімей. Це включає аналіз умов проживання, доступу до освіти, медицини, культурних і соціальних послуг. Актуальним є питання забезпечення житлом сімей військовослужбовців, що часто є однією з головних соціальних проблем [49].

Психологічний підхід до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є одним із ключових, адже він зосереджується на впливі військової служби, особливо бойових дій, на психічний стан як військових, так і їхніх родин. Цей підхід базується на розумінні того, що психоемоційне благополуччя є фундаментом соціальної адаптації, ефективного виконання професійних обов'язків та інтеграції в цивільне життя після завершення служби. Одним із головних аспектів є дослідження психологічних наслідків участі у бойових діях. Військовослужбовці, які перебувають у зоні активних бойових дій, стикаються з постійним стресом, ризиком для життя, втратою побратимів та іншими травматичними подіями. Це може призводити до розвитку ПТСР, депресії, тривожних розладів, а також психосоматичних проявів, таких як хронічна втома чи безсоння. Не менш важливою є увага до психологічного стану членів сімей військовослужбовців [55].

Психологічний підхід передбачає розробку та впровадження програм психологічної реабілітації. Такі програми включають індивідуальну та групову терапію, спрямовану на подолання травматичних переживань, навчання методів релаксації та розвитку навичок стресостійкості. Крім того, важливою складовою є сімейна терапія, яка допомагає налагодити стосунки між

військовими та їхніми близькими після повернення з місць бойових дій. Важливу роль відіграє психологічна підтримка, яка надається безпосередньо під час військової служби. Це можуть бути мобільні психологічні команди, які працюють у зоні бойових дій, або постійні психологічні служби в частинах. Такі послуги включають кризове консультування, емоційну підтримку та навчання методів саморегуляції.

Особливу увагу психологічний підхід приділяє роботі з ветеранами, які повернулися до цивільного життя. Для багатьох з них процес адаптації стає надзвичайно складним, з огляду на пережитий досвід, можливу соціальну ізоляцію та втрату відчуття ідентичності. Психологічна допомога ветеранам спрямована на подолання цих труднощів, відновлення самооцінки та інтеграцію в суспільство. Психологічний підхід також акцентує на профілактичних заходах. Це може бути проведення тренінгів для членів сімей військових, які допоможуть їм краще розуміти переживання своїх близьких та підтримувати їх. Також це інформаційні кампанії, які підвищують обізнаність суспільства про психологічні проблеми військових та їхніх сімей. Ще одним важливим аспектом є залучення громадських організацій до психологічної підтримки. Волонтерські ініціативи, центри психологічної допомоги та реабілітаційні заклади відіграють важливу роль у наданні своєчасної та якісної допомоги тим, хто її потребує [47].

Економічний підхід до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є ключовим у забезпеченні їхнього добробуту та соціальної стійкості. Цей підхід зосереджується на дослідженні фінансового забезпечення військовослужбовців, соціально-економічних гарантій, а також на аналізі впливу економічної стабільності на якість життя військових і їхніх сімей. Одним із головних завдань економічного підходу є оцінка існуючих пільг та виплат, які надаються військовослужбовцям та їхнім сім'ям. Це включає грошове забезпечення, премії, компенсації за ризики, пов'язані зі службою, а також виплати у випадку травм або втрати працездатності. Особливу увагу приділяють аналізу механізмів розподілу цих ресурсів, аби вони відповідали реальним потребам та забезпечували рівність

доступу. Економічний підхід включає дослідження пільг, які отримують члени сімей військовослужбовців. Сюди входять соціальні виплати, пільги на освіту, медичне забезпечення, а також субсидії на житло чи комунальні послуги. Ці заходи спрямовані на зменшення фінансового навантаження на родини, особливо у випадках, коли військовий є єдиним годувальником [20].

Іншим важливим аспектом є забезпечення житлом військовослужбовців і їхніх сімей. Відсутність власного житла або проблеми з його отриманням створюють додаткові соціально-економічні труднощі. У межах економічного підходу вивчаються механізми державних програм забезпечення житлом, зокрема через соціальне кредитування, компенсації на оренду або будівництво спеціалізованих житлових комплексів. Також економічний підхід зосереджується на впливі економічної стабільності держави на якість життя військових. У періоди економічних криз чи бюджетних обмежень фінансування армії та соціального забезпечення може знижуватися, що негативно впливає на моральний дух військовослужбовців та їхніх сімей. Відповідно, досліджуються шляхи мінімізації таких ризиків шляхом ефективного управління бюджетом і впровадження антикризових програм. Не менш важливою є роль економічного підходу у створенні умов для професійної адаптації військових після завершення служби. Питання працевлаштування, перенавчання, підтримки підприємницької діяльності та отримання додаткових кваліфікацій є невід'ємною частиною економічної безпеки військовослужбовців у цивільному житті [36].

Культурологічний підхід до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей зосереджується на значенні культурних і морально-етичних чинників у забезпеченні всебічної підтримки цієї категорії громадян. Основою цього підходу є усвідомлення того, що культура, моральні цінності та традиції є фундаментальними елементами, які впливають на соціальну згуртованість і формують ставлення суспільства до військових. Одним із ключових аспектів культурологічного підходу є роль патріотичного виховання. Це стосується як військовослужбовців, так і суспільства в цілому. Патріотичне виховання сприяє формуванню відчуття

гордості за військову службу, що, у свою чергу, підвищує моральний дух армії. Також важливим є виховання в суспільстві шанобливого ставлення до військових і усвідомлення важливості їхньої місії в захисті держави [12].

Особливе значення в цьому підході надається збереженню і підтримці національних традицій, пов'язаних із шануванням військових. Це включає відзначення державних свят, пам'ятних дат, організацію заходів на вшанування загиблих героїв, а також проведення культурно-просвітницьких акцій, спрямованих на популяризацію військової служби. Такі традиції зміцнюють соціальну підтримку військовослужбовців і допомагають їхнім родинам відчувати себе частиною великої суспільної спільноти. Культурологічний підхід також акцентує увагу на формуванні морально-етичних цінностей серед військових. Зокрема, це виховання дисципліни, почуття відповідальності, взаємоповаги та командного духу. Морально-етичні засади є важливими не лише для виконання службових обов'язків, а й для підтримки здорового психологічного клімату в армії та в родинах військових [7].

Вивчення культурологічного аспекту також включає аналіз впливу культурних традицій на адаптацію військовослужбовців після повернення з бойових дій. Наприклад, участь у громадських заходах, церемоніях чи волонтерській діяльності сприяє їхній соціальній інтеграції та психологічному відновленню. Крім того, організація культурно-мистецьких заходів для військових та їхніх сімей допомагає знизити рівень стресу та створює умови для емоційного відпочинку. Культурологічний підхід підкреслює значення освіти у формуванні світогляду військовослужбовців та членів їхніх родин. Це стосується як патріотичного виховання дітей, так і навчальних програм для дорослих, які сприяють підвищенню обізнаності про права та обов'язки військових, їхній внесок у захист держави, а також про способи підтримки їхніх сімей.

Культурологічний підхід також сприяє зміцненню суспільної солідарності. Завдяки впровадженню програм культурної інтеграції, суспільство може краще розуміти проблеми військовослужбовців, що сприяє створенню сприятливого середовища для взаємодопомоги та підтримки. Це

особливо важливо в умовах кризових ситуацій, таких як війна, коли культурні цінності стають основою для подолання викликів. Іншим важливим елементом цього підходу є формування позитивного іміджу військовослужбовців у суспільстві. Засоби масової інформації, література, мистецтво можуть відігравати вирішальну роль у популяризації військової служби, розповсюдженні історій успіху та створенні моральної підтримки для військових і їхніх родин [55].

Інтегративний підхід до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей вирізняється своїм прагненням створити гармонійну та взаємопов'язану систему підтримки, яка охоплює всі ключові аспекти: соціальний, правовий, економічний, психологічний та освітній. Цей підхід базується на ідеї, що лише комплексне вирішення проблеми здатне забезпечити ефективну допомогу та сприяти підвищенню якості життя військовослужбовців і їх сімей. Одна з характеристик інтегративного підходу – це його багатовимірність. Зокрема, соціальний компонент передбачає створення мережі соціальних послуг, яка забезпечує допомогу у вирішенні повсякденних проблем, таких як працевлаштування членів сімей військових, доступ до медичних послуг, організація реабілітації та соціальної адаптації. У цьому контексті важливу роль відіграють соціальні інститути, громадські організації та волонтерські рухи, які працюють у тісній співпраці з державними установами.

Одним із ключових завдань інтегративного підходу є координація дій різних суб'єктів, залучених до системи підтримки. Це передбачає взаємодію державних установ, громадських організацій, міжнародних партнерів, роботодавців і медичних закладів. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання функцій, зменшити бюрократичні перешкоди та підвищити ефективність надання допомоги. Інтегративний підхід також надає пріоритет розробці комплексних програм, які враховують специфіку потреб військовослужбовців і їхніх родин. Наприклад, це можуть бути програми реінтеграції ветеранів у цивільне життя, спеціальні освітні курси для дітей військових чи програми підтримки для вдов і сиріт. Такі програми розробляються з урахуванням

індивідуальних потреб і можливостей кожної сім'ї. Важливим елементом інтегративного підходу є оцінка ефективності впроваджених заходів. Це дозволяє своєчасно виявляти проблеми, коригувати політику підтримки та адаптувати програми до змін у соціально-економічному середовищі [67].

Інноваційний підхід до соціального та правового захисту військових і членів їхніх сімей є сучасним напрямом, який враховує можливості технологій та їх інтеграцію в систему підтримки. Його основою є використання цифрових інструментів, що дозволяють забезпечити доступ до необхідних послуг незалежно від місця перебування військовослужбовців чи їхніх родин. Це особливо актуально в умовах мобільності військових підрозділів, а також під час бойових дій чи евакуації родин. Одним із ключових аспектів цього підходу є створення електронних платформ, які дозволяють військовим та їхнім сім'ям швидко отримувати інформацію про доступні послуги, пільги, виплати та правову допомогу. Такі платформи включають інтерактивні довідники, бази даних нормативно-правових актів, а також функції запиту консультацій в онлайн-режимі. Наприклад, сім'я військовослужбовця може за допомогою мобільного додатка дізнатися про можливість отримання матеріальної допомоги чи юридичної консультації [19].

Інноваційний підхід активно використовує онлайн-консультування як форму соціальної роботи. Воно дозволяє професіоналам, таким як психологи, юристи чи соціальні працівники, надавати підтримку в режимі реального часу через відеозв'язок або месенджери. Це зручно для військових, які перебувають у зоні бойових дій, і для членів їхніх сімей, які можуть проживати в різних регіонах або навіть за межами країни. Онлайн-консультування є не лише ефективним, але й доступним рішенням, яке зменшує часові та фінансові витрати [31].

Дистанційні програми підтримки є одним важливим елементом інноваційного підходу. Вони включають курси з управління стресом, тренінги з адаптації до цивільного життя після демобілізації, а також програми для родин військових, спрямовані на покращення їхньої емоційної стійкості та підтримку у вихованні дітей. Ці програми доступні у вигляді вебінарів, інтерактивних

занять чи відеокурсів, що дозволяє учасникам долучатися до них у зручний час. Окрім цифрових технологій, інноваційний підхід включає створення віртуальних консультаційних центрів, де військові та їхні сім'ї можуть отримати юридичну чи соціальну допомогу без відвідування фізичних установ. Такі центри об'єднують декілька спеціалістів, які працюють в інтегрованій системі, що дозволяє одночасно вирішувати юридичні, психологічні та соціальні питання.

Впровадження чат-ботів також є важливим компонентом інноваційного підходу. Чат-боти забезпечують миттєві відповіді на найпоширеніші питання, такі як оформлення документів, отримання виплат чи звернення до соціальних служб. Вони можуть функціонувати в популярних месенджерах або бути частиною мобільних додатків. Важливою частиною є використання соціальних мереж для комунікації з військовими та їхніми сім'ями. Через спеціалізовані групи та сторінки можна розповсюджувати інформацію про права, послуги та можливості допомоги, а також організовувати взаємодію між учасниками, включаючи обмін досвідом чи порадами [29].

Інноваційний підхід також передбачає впровадження технологій штучного інтелекту для аналізу потреб військових та їхніх родин. Наприклад, системи на основі AI можуть прогнозувати потенційні проблеми та пропонувати оптимальні рішення, що допомагає більш ефективно організовувати роботу соціальних служб. Однією з перспективних ідей є впровадження віртуальної реальності (VR) для програм реабілітації військових, які зазнали травм чи психологічного стресу [18]. Тренінги з використанням VR допомагають покращити емоційний стан, навчитися технік розслаблення чи відновлення моторики після фізичних травм.

Отже, наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей охоплюють міждисциплінарне вивчення цієї сфери, серед яких основними є системний підхід, який розглядає захист як багатокomпонентну систему, що включає правову, соціальну, психологічну та економічну підтримку; правовий підхід, що аналізує законодавчу базу, яка регулює права та гарантії військовослужбовців і їхніх

сімей; соціологічний підхід, який досліджує соціальні аспекти проблеми; психологічний підхід, що зосереджений на впливі військової служби, зокрема бойових дій, на психічний стан військових та їхніх родин; економічний підхід, який досліджує економічне забезпечення військовослужбовців і їхніх сімей; культурологічний підхід, який вивчає значення культурних і морально-етичних чинників у формуванні підтримки військових та їхніх родин; інтегративний підхід, що поєднує різні аспекти соціального, правового, економічного, психологічного й освітнього захисту для створення цілісної системи підтримки; інноваційний підхід, що використовує сучасні інформаційні технології для забезпечення доступу до послуг і консультацій для військовослужбовців і членів їхніх сімей, впроваджуючи інноваційні форми соціальної роботи.

1.2. Соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей

Соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є важливим аспектом, що визначає ефективність системи підтримки та забезпечення прав цієї категорії громадян. Військовослужбовці, виконуючи свої обов'язки на захист держави, піддаються численним ризикам і викликам, які можуть впливати не тільки на їхнє здоров'я та психологічний стан, але й на добробут їхніх родин. Враховуючи ці фактори, необхідність розбудови належних соціальних і правових механізмів захисту є очевидною. Однак для ефективного функціонування цих механізмів важливо створити певні соціально-професійні передумови, серед яких значну роль відіграє підготовка спеціалістів у галузях права, соціальної роботи та психології.

Діяльність військовослужбовців є важливою передумовою забезпечення соціального та правового захисту військових і їхніх родин, оскільки сама природа їхньої служби створює специфічні умови для забезпечення прав та соціальних гарантій. Військовослужбовці виконують свої обов'язки на користь держави, часто піддаючись серйозним фізичним, психологічним та емоційним

навантаженням. Вони стають учасниками бойових дій або службових місій, де кожен день може бути пов'язаний з ризиками для життя і здоров'я. Ці фактори створюють необхідність у створенні ефективних механізмів соціального та правового захисту, спрямованих на підтримку не лише самих військових, а й їхніх родин, які також зазнають впливу служби їхніх близьких [58].

Діяльність військовослужбовців, як передумова соціального захисту, вимагає ретельного врегулювання їхніх прав та обов'язків. Військові виконують державне замовлення в умовах високої відповідальності, тому захист їхніх прав має бути прописаний на рівні законодавства, включаючи пільги, соціальні гарантії та підтримку родин військових. Зокрема, законодавче врегулювання соціальних виплат, забезпечення їх житлом, доступу до медичних послуг і пенсій є невід'ємною частиною правового статусу військовослужбовців. Під час виконання службових обов'язків військові також стикаються з труднощами в адаптації до умов післяслужбового життя, що підвищує важливість надання психологічної підтримки. Враховуючи специфічний характер служби, важливо, щоб держава не лише забезпечувала правові гарантії, але й створювала систему професійної допомоги для військових та їхніх родин, щоб полегшити перехід до цивільного життя після завершення контракту чи служби.

Завдяки діяльності військовослужбовців, спрямованій на захист держави, забезпечення стабільності і порядку, громадяни країни можуть насолоджуватися мирним життям, що зумовлює відповідальність держави за захист їхніх прав і благополуччя. Соціальний та правовий захист військових і їхніх родин має бути системним і багатогранним, аби забезпечити їм необхідну підтримку під час і після служби, а також гарантувати високий рівень соціальної стабільності та психоемоційного комфорту [31].

Проблеми, з якими стикаються військовослужбовці, є однією з основних передумов для формування ефективної системи соціального та правового захисту як самих військових, так і членів їхніх родин. Військові виконують обов'язки, пов'язані з високими ризиками для життя і здоров'я, а також піддаються значним психологічним навантаженням, що ставить їх у специфічні умови для захисту їхніх прав. Однією з найбільших проблем є фізична і

психічна травматизація, яку військовослужбовці можуть зазнати під час бойових дій чи виконання інших складних завдань. Це веде до необхідності у спеціалізованій медичній допомозі, реабілітації та психологічній підтримці.

Не менш важливою є проблема психологічного здоров'я військових, які часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, тривожними розладами. Ці психічні проблеми значно ускладнюють адаптацію до цивільного життя після завершення служби і можуть призвести до соціальної ізоляції, проблем у взаємодії з родиною та суспільством. Проблеми адаптації до мирного життя також включають труднощі з працевлаштуванням, оскільки багато військових не мають цивільних професійних навичок або не можуть використовувати свій військовий досвід в іншій галузі [24].

Іншою серйозною проблемою є відсутність або недостатність доступу до якісних медичних послуг, особливо в умовах бойових дій або на пост-конфліктних територіях. Військові часто не можуть отримати належну медичну допомогу або реабілітацію, що необхідна для відновлення після травм. Тому створення системи медичного забезпечення, яке включає як лікування, так і реабілітацію, є важливим кроком у вирішенні цих проблем [57].

Не менш важливою є проблема матеріального забезпечення військових, що включає питання заробітної плати, соціальних виплат, пенсійних накопичень та компенсацій у разі травмування або інвалідності. Військові часто стикаються з недостатнім фінансовим забезпеченням, що ускладнює їхнє життя, особливо в періоди служби чи після її завершення. Водночас пільги та компенсації для сімей військових також не завжди є достатніми і вчасними, що створює додаткові труднощі для родин, які мають залежати від доходу військовослужбовця.

Природа військової служби ставить сім'ї військових перед численними труднощами, такими як тривала розлука з родичем, підвищений рівень стресу, невизначеність щодо майбутнього і постійна тривога про безпеку членів сім'ї. Сім'ї військових часто стають жертвами економічних труднощів, оскільки вони втрачають можливість працювати або ж їхній життєвий стандарт залежить від того, наскільки стабільно проходить служба військового. У випадках бойових

дій або мобілізаційного призову, родини можуть бути змушені адаптуватися до змін у своєму житті, пов'язаних з переміщенням або зміною місця проживання [2].

Окремою проблемою є відсутність чіткої та ефективної правової підтримки військовослужбовців, особливо коли мова йде про врегулювання спорів, надання пільг чи компенсацій, а також забезпечення їхніх прав у разі порушень під час служби. Бюрократичні труднощі та складнощі у доступі до правових механізмів можуть значно ускладнити процес отримання допомоги. Військові можуть зіткнутися з проблемами при оформленні пенсій, виплат через неясність нормативно-правових актів або неефективність існуючої системи.

Комплекс проблем військових і їхніх родин, пов'язаний з фізичним, психологічним, матеріальним і правовим забезпеченням, ставить перед державою важливе завдання – створення та вдосконалення системи соціального та правового захисту, яка могла б ефективно підтримати військових у період служби та після її завершення. Залучення різноманітних державних і громадських інститутів, а також постійне вдосконалення соціальних і правових механізмів допомоги – необхідні умови для належного забезпечення прав і благополуччя військовослужбовців та їхніх сімей [65].

Члени сімей військових часто стикаються з низкою проблем, що виникають через специфіку служби військовослужбовців, особливо в умовах бойових дій чи мобілізації. Одна з основних проблем – це тривала розлука з рідною людиною. Військовослужбовці часто проводять багато часу далеко від дому, і це створює емоційне навантаження на їхніх близьких, які змушені самостійно вирішувати побутові питання, виховання дітей та інші проблеми без підтримки чоловіка чи батька. Це може призвести до почуття самотності, стресу та навіть депресії, оскільки сім'ї відчують відсутність емоційної і фізичної підтримки з боку військовослужбовця [12].

Ще однією серйозною проблемою є економічні труднощі, які виникають через нерегулярність чи затримки виплат або через те, що військові часто не отримують достатнього матеріального забезпечення. Витрати на побут, освіту

дітей, лікування та інші повсякденні потреби можуть сильно навантажити родину, особливо якщо військовослужбовець не може забезпечити регулярну фінансову підтримку. Це також стосується виплат за травми або інвалідність, які можуть затримуватися або не покривати всіх витрат, пов'язаних із лікуванням.

Військова служба супроводжується високим рівнем стресу, що може вплинути на взаємини в родині. Проблеми військових, пов'язані з травмами або психологічними розладами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), можуть перенестися на членів сім'ї. Вони стають свідками емоційних змін у військовослужбовця, його агресії, депресії або замкнутості, що може викликати напруження у відносинах. Крім того, деякі військовослужбовці після повернення з бойових дій можуть відчувати труднощі в адаптації до цивільного життя, що також впливає на їхнє спілкування з родиною [8].

Сім'ї військовослужбовців часто стикаються з проблемою відсутності психологічної підтримки. Близькі військових можуть не знати, як правильно впоратися з емоційними і психологічними труднощами, що виникають у родині через службу військового. Це стосується не лише дружин і батьків, а й дітей, які можуть переживати стрес через відсутність одного з батьків або через хвилювання за безпеку того, хто служить. Відсутність доступу до кваліфікованої психологічної допомоги для членів сім'ї може погіршити ситуацію і створити додаткові емоційні проблеми [81].

Проблеми соціальної підтримки є значними для сімей військових. Під час бойових дій чи тривалих розпоряджень сім'ї часто не мають достатньої інформації про статус їхнього рідного, що створює додаткове занепокоєння. У той же час деякі сім'ї не отримують належної допомоги від держави чи органів місцевого самоврядування. Пільги, компенсації та інші форми підтримки можуть бути затримані або ж недостатньо чітко визначені, що залишає родини без необхідної допомоги в складних життєвих ситуаціях [62; 12a].

Існують також проблеми з місцем проживання сімей військових. Якщо військовослужбовець служить в іншому місті або країні, родина часто змушена адаптуватися до нових умов життя, змінюючи місце проживання і навіть стиль

життя. Це може бути особливо складно для дітей, які повинні змінювати школу, адаптуватися до нових колективів і середовищ, що викликає стрес і труднощі в соціалізації. У деяких випадках, коли військовослужбовці перебувають на тривалих завданнях або в зоні бойових дій, члени родини можуть бути змушені жити в тимчасових умовах, що ще більше ускладнює їхнє повсякденне життя.

Ще однією проблемою є відсутність підтримки родин, що мають дітей з особливими потребами, оскільки в умовах служби військовослужбовці не завжди мають можливість забезпечити необхідну допомогу своїм дітям. Для сімей, де один з батьків є військовим, важливо мати доступ до медичних послуг, освіти та інших соціальних гарантій, але у випадку військових мобілізацій або відсутності належного забезпечення це може бути значно ускладнено [47].

Важливим є питання працевлаштування для членів сім'ї військових, особливо коли військовий відсутній на довгий період часу, і родина змушена самостійно вирішувати всі фінансові питання. Багато дружин і батьків, що перебувають на місцях служби, не мають можливості стабільно працювати, оскільки їм необхідно забезпечити догляд за дітьми, а також брати на себе інші обов'язки, що пов'язані з життєвими труднощами. Це створює додатковий стрес і негативно впливає на загальний рівень життя [54].

Проблеми, з якими стикаються військовослужбовці та їхні родини, вимагають комплексного підходу до вирішення, що включає як державні, так і громадські ініціативи. Одним із головних шляхів вирішення є забезпечення стабільного фінансового забезпечення військових та їхніх родин. Важливо забезпечити своєчасну виплату зарплат, пенсій, пільг та компенсацій для військовослужбовців і членів їх сімей, забезпечити максимальну прозорість у процесі отримання цих виплат. Система соціальних гарантій має бути чітко визначена на законодавчому рівні, а також повинна враховувати всі аспекти служби та бойових дій. Це дозволить знизити економічне навантаження на родини, створюючи сприятливі умови для їх розвитку та стабільного життя [7].

Іншим важливим напрямом є підвищення рівня психологічної підтримки для військових та їхніх родин. Психологічна реабілітація військовослужбовців,

особливо після повернення з бойових дій, має бути надана на високому рівні. Це також включає створення системи підтримки для членів родини, адже часто саме вони стикаються з наслідками стресу та травм військових. Для цього необхідно створювати спеціалізовані центри психологічної підтримки, де надаватимуться консультації як для військових, так і для їхніх близьких. Системи психологічного супроводу, що охоплюють не лише солдатів, але й їхніх дітей, дружин та батьків, допоможуть знизити рівень стресу та адаптуватися до реалій життя після служби.

Важливим є розвиток інфраструктури для сімей військовослужбовців, зокрема питання забезпечення житлом. Важливо, щоб сім'ї військових мали доступ до соціального житла або пільгових умов для придбання власного житла, а також можливість оренди у державних чи муніципальних установах. Підтримка в цій сфері дозволить знизити напругу та стрес, який виникає через невизначеність у питанні проживання. Державні програми, що надають пільги для військових родин на житло, повинні бути доступнішими та доступними для більшої кількості людей [28].

Один із ключових аспектів вирішення проблем полягає в підвищенні рівня обізнаності військовослужбовців і їхніх родин про права та соціальні гарантії. Важливо провести масштабні інформаційні кампанії, щоб військові та їхні родини знали свої права, могли правильно оформити документи для отримання пільг і компенсацій, а також були обізнані про доступні соціальні послуги. Підвищення правової грамотності серед військових та їхніх родин допоможе значно зменшити кількість випадків, коли люди не можуть отримати належну допомогу через невідомість своїх прав або складнощі у юридичних процесах.

Потрібно також створити спеціалізовані програми підтримки для членів родин, які стикаються з психологічними чи соціальними проблемами через службу їхніх рідних. Наприклад, для дружин військових має бути розроблена система підтримки, яка забезпечить допомогу в побутових питаннях, психологічне консультування та соціальну адаптацію. Такі програми допоможуть знизити соціальну ізоляцію сімей, створити підтримуюче

середовище для всіх членів родини і забезпечити їм більш комфортне життя навіть у складних умовах [74].

Ще одним важливим напрямком є розвиток волонтерської діяльності. Волонтерські організації, що працюють із сім'ями військових, можуть допомогти в вирішенні численних проблем, надаючи безкоштовні юридичні, медичні, психологічні та інші послуги. Вони можуть організувати групи підтримки, забезпечувати збори гуманітарної допомоги, організовувати заходи для дітей військовослужбовців, що допоможе знизити напруження та створити для них комфортні умови для розвитку. Крім того, волонтерські організації можуть сприяти в організації заходів для військових після повернення на мирні території, допомагаючи в адаптації та реабілітації [9].

Забезпечення медичної підтримки є не менш важливим питанням. Створення медичних програм для військовослужбовців та їх родин, включаючи регулярні огляди, доступ до реабілітаційних послуг та лікування хронічних захворювань, допоможе забезпечити належний рівень здоров'я для всіх членів родини. Також важливо створити спеціалізовані медичні заклади, де надаватиметься допомога тільки військовим і їхнім родинам, щоб вони могли отримувати високоякісні медичні послуги без черг і бюрократичних затримок.

Додатково слід звернути увагу на розвиток програм для забезпечення дітей військовослужбовців. Вони повинні мати рівний доступ до освіти, медичних послуг та інших соціальних благ, незалежно від місця перебування батьків. Для цього необхідно створювати спеціальні умови для навчання та розвитку таких дітей, враховуючи їхню специфіку (відсутність батька, зміни місця проживання, соціальна адаптація). Підтримка дітей військових має включати не тільки фінансову допомогу, а й організацію культурних та спортивних заходів, що сприятимуть розвитку їхнього особистісного потенціалу [73].

На державному рівні важливо посилити роль законодавчих ініціатив, які сприятимуть покращенню умов для військовослужбовців і їх родин. Зміни в законодавстві повинні забезпечити військовим та їхнім родинам реальні соціальні гарантії, пільги та захист їхніх прав. Для цього потрібно не тільки

адаптувати існуючі закони, але й розробляти нові нормативно-правові акти, що враховують сучасні реалії та потреби військовослужбовців в умовах війни.

Отже, соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є надзвичайно важливими для забезпечення ефективної підтримки цих категорій громадян, зважаючи на специфіку військової служби та умови, в яких вони перебувають. Професійні навички і кваліфікація соціальних працівників, юристів, психологів та інших фахівців, які працюють із військовими та їхніми родинами, безпосередньо впливають на якість наданих послуг. Професійне співробітництво різних організацій і установ, включаючи державні органи, громадські організації та волонтерські ініціативи, забезпечує більш комплексний підхід до вирішення проблем військових. Наявність чітко визначених прав і нормативних актів дозволяє забезпечити військових та їх родини соціальними гарантіями та правами, що робить їхнє життя більш стабільним і передбачуваним.

1.3. Основні чинники організації соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей

Організація соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є одним із ключових аспектів, що забезпечують стабільність і безпеку держави, а також належний рівень соціального захисту для тих, хто безпосередньо виконує важливі обов'язки в умовах війни чи мирного часу. Військовослужбовці, виконуючи свою службу, часто стикаються з ризиками, що супроводжуються фізичними, психологічними та економічними труднощами, що можуть значно впливати не тільки на їхнє життя, а й на добробут їхніх сімей. Тому держава зобов'язана створити систему, яка б забезпечувала ефективний правовий захист та надавала соціальні гарантії, що включають пільги, медичне обслуговування, економічну підтримку та психологічну реабілітацію.

Забезпечення соціальної стабільності є одним з ключових чинників, що впливає на ефективність соціального та правового захисту військовослужбовців

і членів їхніх сімей. Воно полягає в формуванні стабільного і підтримуючого соціального середовища, яке враховує всі потреби цієї категорії громадян, включаючи забезпечення базових соціальних гарантій. Одним із важливих аспектів є надання військовослужбовцям та їхнім родинам доступу до житла. Це забезпечує не лише фізичний комфорт, але й психологічну стабільність, адже наявність постійного місця для проживання є основою для нормального функціонування родини. Важливим аспектом є надання пільгових умов для придбання житла або надання житла за рахунок державних програм [20].

Окрім житлових умов, доступ до медичних послуг також є важливим чинником соціальної стабільності. Військовослужбовці та їхні сім'ї мають право на безкоштовне або пільгове медичне обслуговування, яке включає лікування, профілактичні заходи, реабілітацію після травм та бойових дій. Забезпечення безперешкодного доступу до якісної медичної допомоги є необхідним для збереження здоров'я військових та їхніх родин, а також для їхньої адаптації до цивільного життя після завершення служби. Соціальний захист в цьому контексті включає надання психологічної допомоги, яка допомагає впоратися з наслідками травм, отриманих під час служби, зокрема в умовах бойових дій.

Доступ до освіти є ще одним важливим аспектом соціальної стабільності, оскільки діти військовослужбовців повинні мати рівні можливості для отримання освіти, що включає як загальноосвітні, так і професійні навчальні програми. Важливою є підтримка освітнього процесу в умовах, коли родина військовослужбовця може бути переміщена з одного регіону в інший, що потребує адаптації до нових умов навчання. Окрім того, соціальна стабільність передбачає доступ до культурних та спортивних заходів, що забезпечує розвиток дітей військових, а також підтримує фізичне і психологічне благополуччя [7].

Забезпечення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей включає надання різноманітних соціальних гарантій, таких як пенсії, компенсації, допомоги у випадку травм чи інвалідності, а також надання підтримки у разі загибелі військовослужбовця. Це є важливою

складовою підтримки членів родини, що залишаються без годувальника, і дозволяє зберегти фінансову стабільність. Програми фінансової підтримки повинні бути ефективними, щоб максимально задовольняти потреби родин військових, особливо в умовах економічної нестабільності [68].

Забезпечення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей пов'язане з розвитком місцевих громад і підтримкою місцевої інфраструктури, яка повинна адаптуватися до потреб військовослужбовців та їхніх сімей. Важливими є програми соціальної адаптації та реабілітації, які допомагають військовим і їхнім родинам пристосуватися до цивільного життя після демобілізації, що включає підтримку у працевлаштуванні, адаптацію до нових соціальних умов та розвиток мережі соціальних служб [43].

Правове забезпечення прав і гарантій військовослужбовців є одним із основних чинників, що визначають рівень соціального та правового захисту цієї категорії громадян. Воно включає наявність чітко визначених правових норм і законодавчих актів, що регулюють правовий статус військовослужбовців і їхніх сімей. Важливим є забезпечення стабільності та ефективності юридичних механізмів, які гарантують їх права та соціальні пільги. Зокрема, законодавчі акти, які визначають права військовослужбовців, повинні бути актуальними, своєчасно оновленими та відповідати реальним потребам цієї категорії громадян.

Один із основних аспектів правового забезпечення полягає у регулюванні пільг та виплат для військовослужбовців і їхніх родин. Законодавство має чітко визначати умови надання пенсій, допомог, компенсацій за участь у бойових діях, травмах або інвалідності, а також права на безкоштовне медичне обслуговування та надання інших соціальних послуг. Крім того, спеціальні пільги можуть включати знижки на комунальні послуги, право на безкоштовне навчання для дітей військових, пільги на житло та інші соціальні гарантії. Це створює правовий механізм для забезпечення необхідного рівня життєзабезпечення військовослужбовців і сімей, особливо в умовах економічної нестабільності [4].

Правове забезпечення також охоплює питання забезпечення правового статусу членів сімей військовослужбовців. Законодавчі акти повинні враховувати специфіку ситуацій, коли військовослужбовці перебувають на службі, зокрема в зоні бойових дій, і відповідно регулювати соціальні гарантії та допомогу, що надається їхнім родинам. Це стосується не лише фінансової підтримки, але й гарантій щодо безпеки членів родини, доступу до медичних послуг та іншої необхідної допомоги. Важливим є також визначення прав членів сімей на отримання компенсацій у разі загибелі або травм військовослужбовця.

Забезпечення правового захисту військовослужбовців передбачає чітку процедуру реалізації їх прав у разі порушень. Для цього необхідно, щоб існували спеціальні механізми захисту прав, наприклад, через судові органи, військові прокуратури або інші органи правозахисту, які можуть бути залучені для розгляду спірних питань. Ці механізми повинні бути доступними, швидкими та ефективними, щоб військовослужбовці і їхні родини могли безперешкодно реалізувати свої права. Законодавство також має встановлювати чіткі норми щодо умов служби військовослужбовців, включаючи тривалість служби, умови її проходження, права на відпустки, звільнення та інші аспекти, що впливають на їхній професійний статус і життєдіяльність. Військові, які проходять службу, мають право на захист від незаконних дій з боку командування або інших осіб, що можуть порушувати їх права. Правове забезпечення включає також встановлення чітких стандартів щодо належних умов служби, безпеки та захисту під час виконання службових обов'язків [54].

Важливим компонентом правового захисту є нормативно-правова база, що стосується відшкодування шкоди, заподіяної військовослужбовцям під час виконання обов'язків. Законодавчі акти повинні передбачати механізми компенсацій у випадках поранень, травм, загибелі, а також забезпечення пенсій та допомог військовослужбовцям після звільнення зі служби. Всі ці гарантії сприяють тому, щоб військовослужбовці почувалися захищеними, а також мали можливість повноцінно реалізувати свої права після завершення служби. Наявність чітко визначених правових норм є також необхідною для

підтримки правового статусу військовослужбовців у різних сферах їх діяльності. Правове забезпечення військових повинно гарантувати їм не лише соціальні пільги, але й права на юридичний захист, можливість звернення для вирішення спірних ситуацій. Законодавство повинно також надавати підтримку в питаннях освіти, кар'єрного зростання і реабілітації для військовослужбовців після демобілізації.

Розвинена система державної підтримки є важливим чинником соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, адже вона забезпечує належний рівень захисту прав, соціальних гарантій та добробуту цієї категорії громадян. Створення та впровадження спеціальних програм і інститутів, які займаються підтримкою військовослужбовців і їхніх родин, є необхідною складовою частиною державної політики. Основними завданнями такої системи є надання соціальних послуг, медичної допомоги, психологічної підтримки, а також фінансової і матеріальної допомоги. Інститутами цієї підтримки є державні органи, громадські організації, благодійні фонди та інші структури, що взаємодіють між собою для забезпечення комплексного захисту прав військовослужбовців [75].

Одним з основних елементів є державні органи, які відповідають за розробку та реалізацію політики соціального захисту. Міністерства та відомства, зокрема Міністерство оборони та Міністерство соціальної політики України, здійснюють контроль за виконанням законодавства, організовують пільги та компенсації для військових та їхніх сімей. Вони також координують інші органи влади, які мають відношення до соціального забезпечення, такі як органи місцевого самоврядування та медичні установи, щоб забезпечити всебічну підтримку для військовослужбовців. Важливу роль у цьому процесі відіграють органи, які займаються ветеранами війни та учасниками бойових дій, оскільки ці категорії громадян мають специфічні потреби і потребують особливого підходу.

Для розширення підтримки військових і їх родин державні органи створюють спеціальні фонди та програми. Наприклад, існують державні фонди, які надають фінансову допомогу родинам загиблих військовослужбовців або

компенсації для тих, хто отримав травми під час виконання службових обов'язків. Ці програми охоплюють різні аспекти, включаючи виплату пенсій, одноразових допомог, медичне обслуговування, освітні пільги та інші соціальні гарантії. Програми підтримки часто адаптуються до змін у соціальній та економічній ситуації, тому вони потребують постійного удосконалення та доповнення новими ініціативами. Крім того, громадські організації відіграють важливу роль у створенні системи підтримки військовослужбовців та їхніх родин. Вони забезпечують додаткову підтримку через свої проекти, що зосереджуються на психологічній реабілітації, допомозі в адаптації після повернення з війни, наданні правової консультації та допомоги у вирішенні житлових питань. Громадські організації часто виступають посередниками між військовими та державними структурами, сприяючи покращенню взаємодії та ефективності соціального та правового захисту військовослужбовців [14].

Фонди та благодійні організації також здійснюють важливу роботу, яка доповнює державну підтримку. Вони збирають кошти, надають гуманітарну допомогу, фінансування для навчання дітей військовослужбовців, а також допомагають з організацією реабілітаційних заходів. Окрім того, багато з цих організацій організовують соціальні заходи, курси підвищення кваліфікації та інші програми, спрямовані на поліпшення якості життя військових та їхніх родин. Вони активно працюють над тим, щоб забезпечити військовослужбовців і членів їхніх сімей не тільки матеріальною, але й психологічною підтримкою, що особливо важливо у післяконфліктний період [57].

Система державної підтримки військовослужбовців і їх родин не повинна обмежуватись лише наданням фінансових ресурсів, але й має включати організацію спеціальних тренінгів і консультацій для адаптації до мирного життя. Програми психологічної реабілітації та професійної перепідготовки військових є важливою складовою частиною цієї підтримки. Крім того, особливу увагу треба приділяти правовій допомозі військовослужбовцям, які стикаються з юридичними труднощами в результаті своєї служби або на етапі демобілізації.

Психологічна підтримка є важливим чинником соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, оскільки психологічне здоров'я цих осіб є ключовим аспектом їхнього благополуччя та здатності адаптуватися до цивільного життя після служби. Врахування психологічних потреб військовослужбовців та їхніх родин має велике значення, оскільки служба в армії, зокрема участь у бойових діях, може серйозно вплинути на психічний стан людини. Стрес, травматичні події, пережиті на фронті, а також важливі зміни в соціальному середовищі після демобілізації вимагають системного підходу до надання психологічної допомоги [68].

Основною метою психологічної підтримки є сприяння військовим у процесі адаптації до мирного життя після служби, допомога в подоланні стресових станів, тривоги, депресії та посттравматичних розладів. Оскільки більшість військових стикається з високим рівнем психологічного навантаження через участь у бойових діях, важливо створити умови для своєчасної реабілітації, яка допоможе знизити рівень психологічного стресу і поліпшити загальний стан психічного здоров'я. Зокрема, це включає організацію спеціалізованих програм для реабілітації військових, спрямованих на відновлення психоемоційного стану та нормалізацію соціальних взаємин [8].

Психологічна реабілітація передбачає проведення сеансів індивідуальної та групової терапії, які націлені на зменшення проявів стресу, тривожних розладів та депресії у військових. Така реабілітація здійснюється професійними психологами, психотерапевтами та психіатрами, які працюють за спеціально розробленими методиками. Важливо, щоб ці методи враховували специфіку пережитих травм, а також індивідуальні особливості кожного військового. Це дозволяє створити найбільш ефективну програму підтримки, що відповідатиме потребам конкретної особи військовослужбовця [30].

Психологічна підтримка важлива для членів родин військовослужбовців, оскільки вони часто переживають значні емоційні труднощі через відсутність близьких або через переживання за їхній стан під час служби, особливо у зоні бойових дій. Родини військових можуть відчувати постійну тривогу та стрес, що впливає на їхнє психологічне здоров'я, а отже, на відносини в родині. Тому

необхідно організовувати програми психологічної допомоги для родичів, що дозволяють їм отримати кваліфіковану підтримку та навички для подолання стресу та підтримки військовослужбовців після повернення з зони бойових дій.

Економічна стабільність та підтримка є важливим чинником соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей, адже вона забезпечує фінансову підтримку, що дозволяє вирішувати соціально-побутові питання, пов'язані з життєзабезпеченням, медичними послугами, освітою та іншими потребами. В умовах військової служби, особливо під час бойових дій, рівень ризику для здоров'я та життя військових значно зростає, що вимагає створення ефективної системи економічної підтримки для забезпечення їхньої соціальної безпеки та стабільності після демобілізації. Враховуючи ці фактори, необхідно гарантувати військовослужбовцям та їхнім родинам доступ до пільг, пенсій, виплат та інших соціальних гарантій, що дозволяють забезпечити рівень життя, особливо у випадку інвалідності або втрати годувальника [64].

Згідно з українським законодавством, військовослужбовці мають право на отримання спеціальних пільг та виплат, які надаються державою для забезпечення їхнього економічного захисту. До таких пільг належать, зокрема, підвищені пенсії для осіб, які стали інвалідами внаслідок поранень, що отримані під час проходження військової служби. Також існують одноразові виплати для сімей загиблих військовослужбовців, а також щомісячні допомоги, що покривають витрати на утримання родин у разі втрати годувальника. Пенсійні виплати для військових та членів їхніх сімей є важливим механізмом забезпечення економічної стабільності, оскільки вони дозволяють створити надійну фінансову базу для родин у разі тяжких обставин [75].

Особливу увагу варто звернути на систему соціальних виплат для військовослужбовців, що мають інвалідність внаслідок травм, отриманих під час виконання обов'язків. В Україні для таких осіб передбачено спеціальні виплати, які можуть покривати витрати на медичне обслуговування, реабілітацію, протезування, а також компенсацію втрати працездатності. Підвищення рівня таких виплат є важливою складовою системи економічного забезпечення, оскільки допомагає забезпечити гідний рівень життя тим, хто

зазнав фізичних чи психічних травм, виконуючи військовий обов'язок. Крім того, для осіб з інвалідністю є можливість отримати додаткові пільги на оплату житлово-комунальних послуг, транспортні пільги та інші соціальні послуги.

Професійна підготовка та кваліфікація соціальних працівників є важливим чинником соціального та правового захисту військовослужбовців і їхніх сімей, оскільки вони безпосередньо забезпечують необхідну підтримку, надаючи соціальні, правові та психологічні послуги. У сучасних умовах війни, коли військові та їхні родини стикаються з численними викликами, від кваліфікації таких працівників залежить ефективність надання допомоги. Правильна підготовка соціальних працівників дозволяє не лише надавати послуги, але й забезпечувати комплексний підхід до вирішення проблем військових та їхніх родин, що включає соціальні, правові, медичні та психологічні аспекти [11].

Підготовка фахівців, здатних працювати з військовослужбовцями та їхніми сім'ями, повинна охоплювати різні напрямки знань і вмінь. Соціальні працівники повинні мати знання у сфері соціального захисту, знати законодавчі акти, що регулюють права військових та їхніх родин, а також розуміти специфіку військової служби та викликів, з якими стикаються військовослужбовці. Окрім того, важливим є вміння соціальних працівників проводити діагностику потреб родин військових, розробляти індивідуальні програми підтримки, а також організовувати доступ до необхідних соціальних послуг [5].

Юристи, які працюють у сфері соціального захисту військових, повинні володіти знаннями в галузі трудового, цивільного та пенсійного права, оскільки вони надають консультації з питань правового статусу військовослужбовців, їхніх прав та гарантій. Вони допомагають військовим та їхнім родинам розібратися в питаннях отримання пільг, виплат, компенсацій, а також надають підтримку у випадку правових конфліктів. Спеціалізовані юридичні консультації необхідні для забезпечення дотримання прав військовослужбовців, особливо в умовах конфлікту, коли може виникати багато правових суперечок.

Психологи, які працюють з військовими та їхніми родинами, повинні володіти спеціальними знаннями про вплив війни на психічне здоров'я, уміннями надавати психологічну підтримку у випадках стресу, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а також вмінням проводити адаптацію до цивільного життя після служби. Психологічна підтримка є критично важливою в умовах війни, оскільки багато військових стикаються з тяжкими психоемоційними проблемами, такими як депресії, тривожні розлади, стрес та інші проблеми, що потребують кваліфікованого втручання [80].

Підвищення обізнаності про права військовослужбовців є важливим чинником соціального та правового захисту військових та їхніх родин, оскільки забезпечує ефективне використання доступних їм соціальних гарантій і прав. Без належної інформації навіть найкращі правові норми можуть залишитися неефективними, оскільки військовослужбовці та їхні родини не будуть знати, як правильно скористатися своїми правами або отримати необхідну допомогу. Тому освітні та інформаційні кампанії, спрямовані на інформування цих груп, є ключовими елементами правового захисту [33].

Основною метою таких кампаній є надання чіткої та доступної інформації про права військовослужбовців та членів їхніх сімей, соціальні гарантії, які вони можуть отримати, а також про те, як користуватися цими правами. Для цього необхідно розробити спеціальні матеріали, доступні для різних категорій громадян: військовослужбовців, їхніх родин, а також цивільного населення, яке може бути залучене до підтримки військових. Ці матеріали повинні містити зрозуміле тлумачення правових норм, наданих військовим, а також покрокові інструкції щодо того, як звертатися за допомогою або як подати заявку на отримання пільг, компенсацій чи інших соціальних виплат.

Інформаційні кампанії можуть включати різноманітні форми роботи, серед яких виділяються друковані матеріали, телевізійні та радіопрограми, інтернет-ресурси, а також прямі консультації та зустрічі з фахівцями. Важливим елементом є створення спеціалізованих веб-сайтів і онлайн-ресурсів, де військовослужбовці і їхні родини можуть знайти актуальну інформацію про свої права та послуги, що їм надаються. Ці платформи можуть включати

юридичні консультації, відповіді на поширені запитання, а також інформацію про можливості для отримання соціальних допомог, пільг і компенсацій [9].

Однією з важливих складових підвищення обізнаності є залучення військових установ та організацій, які безпосередньо працюють із військовослужбовцями. Ці установи повинні стати важливими каналами комунікації, де можна організувати інформаційні сесії, навчальні семінари, тренінги та консультації. Військові частини та організації можуть забезпечувати регулярні зустрічі з юристами, соціальними працівниками та психологами, які надаватимуть інформацію щодо прав військових та їхніх родин [57].

Особливо важливою є інформування членів сімей військовослужбовців, оскільки вони також мають певні соціальні гарантії, що пов'язані з їхнім статусом. Роз'яснення правових аспектів для родин військових дозволяє їм краще орієнтуватися в питаннях, що стосуються соціальних виплат, пільг, медичних послуг та інших видів підтримки. Військові родини часто стикаються з труднощами, коли військовослужбовці перебувають на службі, а вони не знають, які можливості надаються державою для забезпечення їхнього добробуту. Окрім інформування безпосередньо військових і їхніх родин, важливим аспектом є просвітницька діяльність серед широкої громадськості. Це сприяє формуванню позитивного ставлення до військовослужбовців та підвищенню рівня поваги до їхніх прав. Участь у таких кампаніях може допомогти зменшити соціальні бар'єри та полегшити інтеграцію військових у суспільство після повернення з служби. Важливо також враховувати специфіку кожної категорії військовослужбовців, адже для різних підрозділів або груп військових можуть бути характерні різні соціальні гарантії та пільги [4].

Взаємодія державних структур з громадськими організаціями є важливим чинником соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей. Громадські організації, які займаються захистом прав військових, виконують важливу роль у забезпеченні комплексної підтримки цих груп, зокрема через надання правової допомоги, психологічної підтримки та організацію соціальних програм. Співпраця між державними установами та

такими організаціями дозволяє ефективніше вирішувати проблеми, з якими стикаються військовослужбовці та їхні родини, забезпечуючи їм належну допомогу в складних життєвих ситуаціях [28].

Громадські організації, як правило, мають безпосередній контакт із військовими та їхніми родинами, тому вони можуть оперативно реагувати на їхні потреби. Ці організації здатні здійснювати не лише допомогу в правовому плані, а й організовувати різноманітні програми підтримки, включаючи соціальну реабілітацію, допомогу в адаптації до цивільного життя, підтримку в трудовій діяльності, а також надання моральної і психологічної допомоги. Громадські організації часто працюють із тим, що держава не може забезпечити через бюрократичні механізми або обмежений доступ до певних ресурсів. Державні органи в свою чергу можуть надавати громадським організаціям необхідні ресурси для реалізації їхніх програм, включаючи фінансування, доступ до баз даних, а також організаційно-методичну підтримку. Ця співпраця також дозволяє урядовим структурам отримувати відгуки безпосередньо від військовослужбовців і їхніх родин щодо реальної ситуації в країні, що в свою чергу сприяє коригуванню політики в галузі соціального та правового захисту.

Отже, чинники соціального та правового захисту військовослужбовців і членів сімей включають систему заходів, що сприяють забезпеченню їхніх прав і соціальних гарантій. Це включає забезпечення соціальної стабільності через формування сприятливого соціального середовища. Правове забезпечення передбачає наявність чітко визначених правових норм і законодавчих актів, які регулюють правовий статус військовослужбовців та їхніх сімей. Розвинена система державної підтримки передбачає створення і впровадження програм та інститутів, які надають соціальний захист. Психологічна підтримка є важливим аспектом, оскільки враховується психологічне здоров'я військовослужбовців і їхніх родин. Економічна стабільність та підтримка військовослужбовців і їхніх сімей здійснюється через пільги, пенсії та виплати. Професійна підготовка та кваліфікація соціальних працівників, юристів, психологів є необхідною для того, щоб фахівці могли надавати відповідні соціальні та правові послуги.

Висновки до розділу 1

1. Наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей охоплюють міждисциплінарне вивчення цієї сфери, серед яких основними є системний підхід, який розглядає захист як систему, що включає правову, соціальну, психологічну та економічну підтримку; правовий підхід, що аналізує законодавчу базу, яка регулює права та гарантії військовослужбовців і їхніх сімей; соціологічний підхід, який досліджує соціальні аспекти проблеми; психологічний підхід, що зосереджений на впливі військової служби на психічний стан військових та їхніх родин; економічний підхід, який досліджує економічне забезпечення військовослужбовців і їхніх сімей; культурологічний підхід, який вивчає значення культурних чинників у формуванні підтримки військових та їхніх родин; інтегративний підхід, що поєднує різні аспекти захисту для створення цілісної системи підтримки.

2. Соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є важливими для забезпечення ефективної підтримки цих категорій громадян. Професійні навички і кваліфікація соціальних працівників, юристів, психологів та інших фахівців, які працюють із військовими та їхніми родинами, безпосередньо впливають на якість наданих послуг. Професійне співробітництво різних організацій і установ, включаючи державні органи, громадські організації та волонтерські ініціативи, забезпечує більш комплексний підхід до вирішення проблем військових. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток правової бази та програм підтримки, які гарантують соціальні, психологічні та економічні пільги для військовослужбовців і членів їхніх родин.

3. Чинники соціального та правового захисту військовослужбовців і членів сімей включають систему заходів, що сприяють забезпеченню їхніх прав і соціальних гарантій. Правове забезпечення передбачає наявність правових норм і законодавчих актів, які регулюють правовий статус військовослужбовців та їхніх сімей. Розвинена система державної підтримки передбачає створення і

впровадження програм та інститутів, які надають соціальний захист, зокрема через державні органи, громадські організації та фонди. Психологічна підтримка враховує психологічне здоров'я військовослужбовців і їхніх родин. Економічна стабільність та підтримка військовослужбовців і їхніх сімей здійснюється через пільги, пенсії та виплати. Вказані чинники взаємодіють і забезпечують всебічну підтримку військовослужбовців і їхніх родин, сприяючи їхній захищеності.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове й інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні

Нормативно-правове та інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні є однією з ключових складових державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та оборони. В умовах сучасних викликів, зокрема в умовах війни, правова і соціальна підтримка військових та їхніх родин набуває особливої важливості. Адже саме від належного забезпечення прав та соціальних гарантій залежить ефективність виконання ними своїх обов'язків щодо захисту Вітчизни, а також їхня здатність до адаптації у мирному житті після завершення служби.

Забезпечення прав та соціальних гарантій військовослужбовців і членів їхніх сімей регулюється низкою законодавчих актів, серед яких важливим є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» № 2011, який визначає основні принципи та норми, що гарантують військовим та їхнім родинам соціальну захищеність, медичне обслуговування, житло, пенсійне забезпечення та інші пільги. Важливу роль у забезпеченні соціального захисту військовослужбовців відіграють також спеціалізовані державні інституції, органи місцевого самоврядування, а також громадські організації, які надають правову, психологічну та соціальну підтримку [52].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» є основним нормативно-правовим актом, що регулює систему соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні. Закон був прийнятий Верховною Радою України в 1992 році і має велике значення для визначення правових норм та соціальних гарантій для

осіб, які проходять службу в Збройних силах України, а також для їхніх родин. Він покликаний забезпечити стабільність і захист інтересів військовослужбовців та їхніх сімей, особливо в умовах виконання ними службових обов'язків у мирний та воєнний час [8].

Один із основних аспектів цього закону полягає в чіткому визначенні прав і гарантій військовослужбовців та їхніх сімей. Зокрема, йдеться про надання соціальних виплат, пенсій, пільг та інших видів допомоги, що мають на меті покращення життєвих умов військових і їхніх родин. Закон також встановлює, що військовослужбовці мають право на безкоштовне медичне обслуговування, житло та інші соціальні послуги, що є важливими для забезпечення їхнього добробуту та психологічного комфорту [62].

Особливу увагу закон приділяє правам сімей військовослужбовців, надаючи їм певні соціальні пільги та гарантії у випадку смерті або інвалідності військовослужбовця. Члени сімей мають право на одержання пенсій, допомог та інших видів матеріальної підтримки. Це включає виплати у випадку втрати годувальника або якщо військовослужбовець отримав інвалідність під час виконання службових обов'язків. Закон також регулює надання соціальних послуг у разі втрати працездатності, забезпечення родинною допомогою, а також визначає механізм надання державної підтримки родинам, які знаходяться в скрутних матеріальних умовах [19].

Закон встановлює відповідальність держави за створення умов для забезпечення розвитку військовослужбовців і їхніх родин, сприяючи їхній соціальній адаптації та забезпеченню належних умов для життя. Це передбачає комплексну роботу в таких сферах, як освіта, медичне обслуговування, доступ до соціальних послуг, правове забезпечення, а також розвиток мережі соціальних програм, спрямованих на захист інтересів військовослужбовців. У законі визначено, що органи виконавчої влади мають розробляти та впроваджувати програми, які сприятимуть соціальному захисту військовослужбовців. Також важливою є роль організацій, що займаються соціальним забезпеченням військових, включаючи Міністерство оборони України, а також громадських організацій і благодійних фондів, які активно

залучаються до процесу надання допомоги військовослужбовцям і членам їхніх родин [3].

Закон регулює питання психологічної підтримки військовослужбовців та їхніх родин, визначаючи важливість надання спеціалізованих послуг, спрямованих на відновлення та підтримку психологічного здоров'я осіб, які пережили травмуючі ситуації в ході служби або бойових дій. Встановлюється, що таку підтримку повинні надавати кваліфіковані фахівці – психологи, соціальні працівники, лікарі, що є частиною загальної системи соціального захисту. Також важливим аспектом визначено правове забезпечення військових, що включає правову допомогу, консультації та підтримку у випадку правових спорів або складних ситуацій. Закон забезпечує доступ до правових послуг для військових, зокрема щодо їх правового статусу, пільг, прав у разі звільнення з військової служби, а також захисту прав їхніх сімей. У разі порушення прав військовослужбовців і їхніх родин законодавчо визначено механізми захисту їхніх інтересів через суди, адміністративні органи та спеціалізовані інституції.

Не менш важливим є аспект фінансової підтримки, передбачений законом, що включає систему пенсій, допомог, страхових виплат та інших фінансових ресурсів. Військовослужбовці та їхні родини мають право на пенсії у разі інвалідності або на смерть військовослужбовця, а також на інші виплати в залежності від стажу служби, тяжкості травм чи інших обставин. Крім того, військовослужбовці мають право на забезпечення належними умовами для проживання, що включає надання житла або компенсації на його оренду в разі відсутності можливості для отримання житла через службу [27].

Також важливою є система соціальних програм, що сприяють адаптації військовослужбовців до цивільного життя після завершення служби. Це може включати програми перепідготовки, працевлаштування, а також підтримку при отриманні житла та медичних послуг. Військовослужбовці мають право на участь у таких програмах, що значно полегшує перехід до цивільного життя. Норми, закріплені в законі, також передбачають особливі гарантії для сімей військовослужбовців, зокрема в разі їхнього загибелі або інвалідності.

Члени родин мають право на отримання державної допомоги, яка включає виплати, пенсії, пільги на житло та медичне обслуговування. Закон також гарантує, що родини загиблих або поранених військовослужбовців не залишатимуться без підтримки, і держава буде надавати їм відповідну допомогу для забезпечення достойного рівня життя [44].

Згідно з цим законом, до основних прав військовослужбовців відноситься право на свободу світогляду і віросповідання, яке включає можливість вільно обирати релігію або не сповідувати жодної, що підтверджується постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства оборони, такими як Постанова КМУ від 02.08.2022 № 859 «Про затвердження Положення про порядок видачі мандата на право здійснення військової капеланської діяльності» та інші нормативні акти, що регулюють релігійні потреби військовослужбовців.

Закон також забезпечує військовослужбовцям і їх родинам право на недоторканність, яке гарантується особисто кожному та обмежує можливість його арешту без відповідного судового рішення, відповідно до статті 7 Закону України № 2011. Ця норма забезпечує захист від неправомірних втручань у особисте життя військовослужбовців і дозволяє їм користуватися правами, що є важливими для забезпечення їх правового статусу та гідності [58].

Один з ключових аспектів захисту військовослужбовців і їх родин полягає в праві на вибір місця проживання та виїзд за кордон. Військовослужбовці, як і інші громадяни України, мають право вибирати місце проживання та виїжджати за межі країни відповідно до чинних законів, а також міжнародних договорів, що підтверджується статтею 81 Закону України № 2011.

Соціальний захист військовослужбовців є основною складовою державної політики в сфері соціального забезпечення. Закон визначає систему соціальних гарантій, що включають підтримку в разі втрати працездатності, втрати годувальника, в старості, а також у випадках безробіття, відповідно до статті 9 Закону. Це право на соціальний захист військовослужбовців передбачає компенсації та допомоги, такі як грошове забезпечення, продовольче, речове та

інше забезпечення, які надаються військовослужбовцям відповідно до норм, затверджених урядом і Міністерством оборони України [41].

Грошове забезпечення є важливим аспектом, що регулюється рядом постанов Кабінету Міністрів України, зокрема Постанова КМУ від 30.08.2017 №704 та Постанова КМУ від 28.02.2022 № 168, що визначають умови виплати грошового забезпечення військовослужбовцям, а також різні види допомог у разі військової служби під час воєнного стану [7].

Додатково, Закон визначає права військовослужбовців на відпустки, на охорону здоров'я та медичну допомогу, що є невід'ємною частиною їх соціального захисту. Право на безкоштовну медичну допомогу включає не тільки лікування, а й обов'язкову профілактику, що забезпечує збереження здоров'я військовослужбовців протягом їх служби. Також військовослужбовці та їхні родини мають право на пенсійне забезпечення та одноразову грошову допомогу у разі загибелі або інвалідності, що є складовою частиною соціальних гарантій, визначених в законодавстві України.

Щодо забезпечення житлом, військовослужбовці та їх родини мають право на отримання житлових приміщень відповідно до норм, встановлених державою. Це забезпечує стабільність і соціальний захист сімей військових у разі потреби в житлових умовах. Державні органи, зокрема Міністерство оборони, регулюють порядок надання житла та компенсації за неотримане житло через відповідні постанови, зокрема Постанова КМУ від 16.03.2016 № 178 [8].

Закон також визначає обов'язки органів державної влади щодо надання соціальної допомоги родинам військовослужбовців, що особливо актуально під час проведення мобілізації або в умовах воєнного стану. За рахунок відповідних органів надається соціальна підтримка сім'ям військових, які перебувають у зоні бойових дій або в разі їх загибелі чи поранення.

Згідно з іншими положеннями закону, військовослужбовці мають право на правову допомогу, що включає не лише консультації, а й можливість оскарження неправомірних рішень, що стосуються їх прав і обов'язків. Це

право забезпечується як через державні органи, так і через незалежні організації, які здійснюють правовий супровід військовослужбовців [29].

Таким чином, система нормативно-правового забезпечення соціального та правового захисту військовослужбовців в Україні є багатогранною і включає низку законів, постанов, наказів та інших актів, що гарантують їм різноманітні соціальні, економічні та правові гарантії. Законодавча база дозволяє забезпечити військових та їх родини необхідними умовами для виконання обов'язків перед державою, а також для забезпечення їх прав та стабільності в умовах складних соціально-економічних ситуацій [3].

Інструкція про організацію соціального та правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, затверджена наказом Міністерства оборони України, визначає порядок здійснення соціального захисту в Збройних Силах України. Ця інструкція забезпечує конкретні механізми реалізації нормативних актів і визначає порядок взаємодії різних органів і установ у забезпеченні прав військовослужбовців.

Окрему увагу заслуговує питання грошового забезпечення військових. Законодавство України визначає порядок виплат грошового забезпечення військовослужбовцям, що включає не тільки основну заробітну плату, але й додаткові виплати, які сприяють стимулюванню та закріпленню кваліфікованих кадрів у Збройних Силах України. Важливим є також порядок виплати грошового забезпечення сім'ям військовослужбовців, які стали жертвами полону або загибелі під час виконання службових обов'язків [74].

Продовольче та речове забезпечення військовослужбовців здійснюється відповідно до норм і термінів, які встановлюються Кабінетом Міністрів України та Міністерством оборони України. Порядок компенсації вартості за неотримане майно також регулюється законодавством. Окрім цього, для військових, що переїжджають на нове місце служби, передбачено надання підйомної допомоги, що є додатковим соціальним забезпеченням.

Законодавство також визначає пільги для військовослужбовців, що включають право на безкоштовне медичне обслуговування, навчання, а також право на пільгові умови при отриманні житла. Це дозволяє забезпечити не

тільки соціальний захист військовослужбовців, але й підтримувати їхню мотивацію та готовність до виконання службових обов'язків [62].

Інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні є ключовим елементом у забезпеченні належного рівня соціальної безпеки та правової підтримки цієї категорії громадян. Закріплення цього процесу в нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1992), надає чітке розуміння того, хто і як забезпечує виконання прав військових та їхніх родин на різних етапах їхнього життя, від військової служби до реінтеграції після неї.

Згідно зі статтею 4 цього Закону, забезпечення виконання законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють соціальний та правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей, покладається на органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це означає, що реалізація соціальних і правових гарантій військових та їх родин здійснюється через механізм, який охоплює державні органи різних рівнів, починаючи від центральних органів влади до місцевих адміністрацій [82].

У контексті інституційного забезпечення важливо виділити кілька ключових компонентів. По-перше, центральні органи виконавчої влади, зокрема Міністерство оборони України та інші силові структури, відіграють головну роль у реалізації законодавчих норм щодо соціального захисту військовослужбовців. Це включає забезпечення військових житлом, медичним обслуговуванням, грошовим забезпеченням, а також соціальними пільгами та виплатами, зокрема у разі травм або загибелі на службі.

Другою важливою складовою є органи місцевого самоврядування, які мають безпосередній контакт з військовими та їхніми родинами на рівні місцевих громад. Ці органи відповідальні за забезпечення умов для соціалізації, адаптації та інтеграції військовослужбовців та членів їхніх сімей у цивільне життя, а також за надання допомоги в питаннях соціального захисту, таких як надання житла, пільги для дітей військових, організація допомоги на рівні територіальних громад [57].

Крім того, виконання цього Закону покладається і на інші державні органи, такі як Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України та органи охорони здоров'я. Міністерство соціальної політики відповідає за надання пенсійного забезпечення, одноразових допомог, а також за організацію консультаційної та правової допомоги для військовослужбовців і їхніх родин. Пенсійний фонд України бере участь у забезпеченні грошових виплат військовим після завершення служби, а також у виплатах членам сімей загиблих або поранених внаслідок військових дій [7].

Органи охорони здоров'я також мають важливу роль у підтримці здоров'я військовослужбовців, забезпечуючи їх медичну допомогу на всіх етапах служби, а також реабілітацію після поранень та травм. Зокрема, для тих, хто отримав травми, важливою є підтримка на рівні військових госпіталів, а також в умовах лікувальних закладів, підпорядкованих Міністерству охорони здоров'я України.

Не менш важливу роль у системі соціального захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей відіграють громадські організації, які активно співпрацюють з державними установами. Вони надають правову підтримку, організовують психологічну реабілітацію, допомагають у вирішенні соціальних та житлових проблем військових та їх родин. Важливим інститутом є також адвокати, які забезпечують правову допомогу військовослужбовцям у разі порушення їхніх прав. Ще одним важливим аспектом є створення на місцях спеціалізованих центрів для підтримки сімей військових, зокрема жінок та дітей військовослужбовців, яким необхідна допомога в адаптації після повернення батьків з війни. Ці центри займаються організацією дозвілля, психологічною допомогою, наданням медичних та юридичних консультацій [54].

Інституційне забезпечення також включає розвиток системи професійної підготовки для соціальних працівників та психологів, які займаються підтримкою військовослужбовців та їх родин. Це дає змогу покращити якість надання допомоги та забезпечити належну підтримку військовим, зважаючи на специфіку їхньої служби та стресові фактори, з якими вони стикаються.

Державні органи також несуть відповідальність за забезпечення правильного надання всіх соціальних виплат та допомог. Це включає як грошові компенсації, так і матеріальні ресурси, такі як медикаменти, спеціальні засоби реабілітації для військовослужбовців, що отримали травми, та інші соціальні пільги, що надаються в межах виконання Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [52].

Інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців в Україні є багатогранним та багатоетапним процесом, який потребує взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, а також професіоналів у сфері права, соціальної роботи та охорони здоров'я. Саме через цю комплексну систему можна досягти забезпечення високого рівня соціальної безпеки для військових та їхніх родин.

Система соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей передбачає комплексний підхід до вирішення всіх цих питань, зокрема через підтримку організацій, що займаються цією діяльністю, та створення сприятливих умов для розвитку військових і їхніх родин. Законодавство в Україні надає вагоме значення забезпеченню стабільності, безпеки та правового захисту військовослужбовців, що є невід'ємною частиною національної безпеки і захисту інтересів держави [7].

Отже, нормативно-правове та інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні є важливим елементом державної політики, що сприяє створенню необхідних умов для виконання військовослужбовцями своїх обов'язків та забезпечення прав і соціальних гарантій їхніх родин. Законодавство передбачає широкий спектр соціальних гарантій, починаючи від грошового забезпечення та медичної допомоги до надання житла та пенсійних виплат, що створює надійну правову основу для захисту прав військовослужбовців.

2.2. Систематика проблем соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні

Проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні є важливим напрямом державної політики, оскільки забезпечення належних умов для виконання ними своїх обов'язків та забезпечення правових і соціальних гарантій є необхідним для стабільності та безпеки країни. Військовослужбовці, виконуючи конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, часто стикаються з різноманітними викликами, такими як фізичні та психологічні наслідки служби, недостатність соціальних гарантій, проблеми адаптації після демобілізації та обмежений доступ до соціальних послуг. Члени їхніх сімей, у свою чергу, також відчують на собі вплив цих проблем, зокрема через складнощі у забезпеченні житлом, доступі до медичних послуг, а також недостатньою підтримкою з боку держави в питаннях соціальної інтеграції та стабільності.

Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, що передбачає соціальні та правові гарантії для військовослужбовців, практика показує, що в Україні є низка проблем, що стосуються як правового забезпечення, так і реального виконання законодавчих норм. Це, зокрема, стосується обмеженого доступу до соціальних послуг, затримок у наданні грошових виплат, недостатньої медичної реабілітації та допомоги посттравматичним військовим, а також проблем у забезпеченні житлом та соціальними пільгами для родин військових. Окрім того, існують питання, пов'язані з недосконалістю механізмів контролю за дотриманням прав військовослужбовців та їхніх сімей, а також недостатньою інформованістю громадян про існуючі гарантії [7].

Проблемні аспекти соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні включають:

1. Низький рівень соціальних гарантій. Недостатнє фінансування та обмежена кількість соціальних пільг для військовослужбовців і їхніх сімей, що призводить до незадовільного рівня життя.

2. Затримки у виплатах. Часто виникають затримки в наданні грошового забезпечення, пільг, компенсацій, що ставить військових та їхні родини в складне фінансове становище.

3. Недосконале забезпечення медичної допомоги. Військовослужбовці та члени їхніх сімей стикаються з проблемами доступу до медичних послуг, які не завжди відповідають стандартам, особливо для тих, хто отримав поранення або пережив психологічні травми.

4. Проблеми з житловим забезпеченням. Недостатня кількість житла для військовослужбовців та їхніх сімей, а також затримки з наданням житла або з оформленням компенсацій за нерухомість.

5. Складнощі з адаптацією після служби. Після демобілізації військово-службовці стикаються з проблемами соціальної адаптації, зокрема в питаннях працевлаштування, реабілітації та інтеграції у цивільне суспільство.

6. Невизначеність щодо пенсійного забезпечення. Проблеми з пенсійним забезпеченням для військовослужбовців, а також складнощі в отриманні пенсій та допомог після виходу на пенсію.

7. Психологічна реабілітація. Відсутність належної психологічної підтримки для військовослужбовців, які пережили бойові дії, що може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

8. Необхідність удосконалення нормативно-правової бази. Існуюче законодавство не завжди відповідає реаліям війни, потребує вдосконалення в контексті соціального та правового захисту військових, зокрема щодо врахування нових викликів, пов'язаних з тривалістю бойових дій.

9. Проблеми з правовою допомогою. Військовослужбовці та їхні сім'ї не завжди мають доступ до якісної правової допомоги для вирішення питань, пов'язаних із захистом їхніх прав.

10. Складнощі в забезпеченні сімей військовослужбовців. Питання захисту прав та інтересів членів сімей військових часто залишається поза увагою, зокрема в аспекті пільг, освітніх та медичних послуг.

11. Дискримінація та недостатня підтримка жінок-військовослужбовців. Жінки, які служать у Збройних силах, стикаються з проблемами дискримінації,

як у військових, так і в соціальних аспектах, а також із проблемами поєднання служби з обов'язками по догляду за родиною.

12. Невідповідність між законодавчими актами та їх практичним застосуванням. Часто існує розрив між законодавчими нормами і їх реальним виконанням на місцях, що ускладнює доступ військовослужбовців до соціальних та правових гарантій.

13. Проблеми в регулюванні прав та обов'язків осіб, що мають статус учасників бойових дій. Визначення прав та обов'язків учасників бойових дій і їх забезпечення вимагають уточнень та адаптації до нових реалій війни.

14. Відсутність єдиного механізму контролю за виконанням соціальних гарантій. Брак єдиного координаційного органу для моніторингу виконання соціальних прав та гарантій військовослужбовців та їхніх родин.

15. Відсутність ефективних механізмів розв'язання конфліктів між військовослужбовцями та органами влади. Недосконалість механізмів вирішення спірних питань між військовослужбовцями та державними органами може призводити до порушень прав та затримок у вирішенні важливих питань [3; 19; 26; 45; 58; 68; 68а; 76 та ін.].

Зазначимо, що після демобілізації військовослужбовці в Україні стикаються з викликами, пов'язаними з адаптацією до цивільного життя. Цей процес включає соціальну, професійну та психологічну адаптацію, що є критично важливим для забезпечення благополуччя ветеранів та їхніх родин.

Так, після тривалого перебування в умовах бойових дій багато військовослужбовців переживають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію та інші психологічні проблеми. Згідно з дослідженнями, значна частина ветеранів стикається з труднощами у взаємодії з родиною та суспільством, що може призводити до соціальної ізоляції та конфліктів. Наприклад, за даними дослідження, проведеного у 2023 році, 40% ветеранів повідомили про труднощі у відновленні стосунків з родиною після повернення з фронту [17].

Після демобілізації багато військових стикаються з проблемами працевлаштування. Згідно з опитуванням, проведеним у 2023 році, 62,9%

ветеранів планують зайнятися підприємництвом після демобілізації, однак лише 15% з них мають необхідні для цього ресурси та знання. Крім того, низька конкурентоспроможність на ринку праці та втрата кваліфікації під час служби ускладнюють процес адаптації. Згідно з дослідженням, проведеним у 2023 році, 30% демобілізованих жінок-військовослужбовиць повідомили про труднощі у пошуку роботи через відсутність необхідних навичок та досвіду [41].

Після повернення до цивільного життя ветерани часто стикаються з труднощами у соціальній адаптації. Згідно з дослідженням, проведеним у 2023 р., 25% ветеранів повідомили про труднощі у відновленні соціальних зв'язків та інтеграції в цивільне суспільство [7].

Держава та громадські організації надають різноманітні програми підтримки для ветеранів, включаючи психологічну реабілітацію, професійну підготовку та соціальну адаптацію. Однак, за даними дослідження, проведеного у 2023 році, лише 40% ветеранів скористалися доступними програмами підтримки, що свідчить про необхідність покращення доступності послуг [7].

Родина відіграє ключову роль у процесі адаптації ветерана до цивільного життя. Однак, за даними дослідження 2023 року, 30% ветеранів повідомили про труднощі у відновленні стосунків з родиною після повернення з фронту [81].

Для покращення можливостей працевлаштування та соціальної адаптації ветеранів важливим є підвищення рівня освіти та кваліфікації. Згідно з дослідженням, проведеним у 2023 році, 20% ветеранів планують отримати додаткову освіту або пройти курси підвищення кваліфікації після демобілізації.

Жінки-військовослужбовиці стикаються з додатковими викликами під час адаптації, зокрема з труднощами у поєднанні ролі матері та професійної діяльності. Згідно з дослідженням, проведеним у 2023 році, 40% демобілізованих жінок-військовослужбовиць повідомили про труднощі у поєднанні сімейних обов'язків та професійної діяльності після повернення до цивільного життя [4].

Підвищення рівня громадської свідомості щодо проблем ветеранів та їхніх потреб є важливим аспектом соціальної адаптації. Згідно з дослідженням, проведеним у 2023 році, 50% громадян України не мають достатньої інформації

про проблеми та потреби ветеранів, що свідчить про необхідність проведення інформаційних кампаній та освітніх програм [68].

Роботодавці відіграють важливу роль у процесі адаптації ветеранів до цивільного життя. Згідно з дослідженням 2023 року, 30% роботодавців готові наймати ветеранів, однак лише 10% з них мають досвід роботи з цією категорією.

Під час воєнного стану в Україні питання своєчасності та повноти виплат грошового забезпечення військовослужбовцям та членам їхніх сімей набуває особливої актуальності. Затримки у виплатах можуть призводити до серйозних фінансових труднощів, що негативно впливає на моральний стан військових та їхніх родин. Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики України, на період дії воєнного стану додаткова винагорода у розмірі 30 000 гривень виплачується військовослужбовцям, які виконують бойові (спеціальні) завдання згідно з бойовими наказами (розпорядженнями). Ця виплата здійснюється пропорційно часу виконання таких завдань. Однак, незважаючи на встановлені нормативи, на практиці виникають випадки затримок у наданні грошового забезпечення. Наприклад, у 2023 році військовослужбовці повідомляли про затримки у виплатах, що ставило їх та їхні родини в складне становище [11].

Ще однією важливою проблемою є недостатня кількість пільг для родин загиблих або поранених військовослужбовців. Хоча в Україні є ряд законів і нормативних актів, які передбачають виплату одноразової допомоги, а також пільги для родин, що залишились без годувальника, вони не завжди виконуються вчасно або в повному обсязі. Родини часто стикаються з бюрократичними бар'єрами при оформленні цих пільг, що створює додаткові труднощі для родин, які і так перебувають у складних життєвих обставинах.

У 2022-2024 роках також відбувся процес переходу на нові механізми фінансування, зокрема за допомогою програм автоматизації виплат, але навіть такі кроки не змогли повністю усунути проблему затримок. Деякі експерти відзначають, що держава повинна більше інвестувати у забезпечення

своєчасності та ефективності виплат військовим, що вимагає значних змін у бюджетній та фінансовій політиці [57].

Проблеми з житловим забезпеченням військовослужбовців та їхніх сімей в Україні залишаються однією з найбільш актуальних у період воєнного стану. Незважаючи на законодавчі ініціативи та виділення значних коштів, ситуація з наданням житла та компенсацій для військових залишається складною. Однак черга на отримання житла формується на підставі заяв військових і залежить від наявності вільних житлових фондів. У 2024 році держава виділила 100 млн гривень на житло для військових, що свідчить про фінансові обмеження [10].

Грошова компенсація за піднайом житла виплачується щомісяця, однак її розмір може бути недостатнім для покриття реальних витрат на оренду житла. У 2024 році розмір компенсації для військовослужбовців у Києві становить 4560 гривень на місяць, в обласних центрах – 3420 гривень, а в інших населених пунктах – 2280 гривень. За наявності у військовослужбовців трьох і більше членів сім'ї розмір компенсації збільшується у 1,5 рази [81].

Проблеми медичного забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні в умовах воєнного стану є одними з найбільш актуальних та складних. Особливо це стосується доступу до медичних послуг, які не завжди відповідають необхідним стандартам, особливо для тих, хто отримав поранення або пережив психологічні травми. В умовах воєнного стану значна частина медичних закладів та персоналу залучена до надання допомоги військовим. Це призводить до дефіциту медичних ресурсів та обмеженого доступу до медичних послуг для військовослужбовців та їхніх сімей. Наприклад, у 2023 році було зафіксовано випадки, коли військові змушені були чекати на медичну допомогу протягом кількох днів через перевантаження медичних установ [52].

Військовослужбовці, які отримали серйозні поранення або пережили психологічні травми, потребують спеціалізованого лікування та реабілітації. Однак через обмежені ресурси та недостатню кількість спеціалістів, доступ до таких послуг є обмеженим. Згідно з дослідженням «Шлях пораненого: потреби, проблеми та бачення майбутнього», 42% військових заявили про відсутність змоги пройти реабілітацію та/або психологічну допомогу [4].

Незважаючи на виділення значних коштів на медичне забезпечення військових, фінансування часто є недостатнім для покриття всіх потреб. Наприклад, у 2024 році держава виділила 1 мільярд гривень на забезпечення військових протезами підвищеної функціональності. Однак витратили лише 10% цієї суми, що свідчить про недостатнє використання виділених коштів [12].

Реабілітація поранених військовослужбовців є важливою складовою медичного забезпечення. Однак через обмежені ресурси та недостатню кількість спеціалістів, реабілітація часто є недостатньою або недоступною для багатьох військових. Згідно з дослідженням, 42% військових заявили про відсутність змоги пройти реабілітацію [62].

Однією з основних причин низького рівня соціальних гарантій є недостатнє фінансування відповідних програм. Зокрема, у 2023 році було зафіксовано випадки, коли військовослужбовці не отримували належних соціальних виплат через відсутність коштів у державному бюджеті. Наприклад, у 2023 році Міністерство оборони України повідомило про поновлення прав близько 1000 військовослужбовців та членів їхніх родин, більшість з яких стосувалася питань грошового забезпечення та соціального захисту. Незважаючи на наявність законодавчих актів, що гарантують соціальний захист військовослужбовців, реальна кількість доступних пільг є обмеженою. Згідно з аналізом системи соціального захисту ветеранів та учасників бойових дій, освітні пільги для цієї категорії осіб є обмеженими та не завжди доступними.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців також залишається проблемним питанням. Недосконалість пенсійної системи та низький рівень застрахованості призводять до того, що більша частина військових не може розраховувати на гідну пенсію після звільнення зі служби. Згідно з даними, пенсійне забезпечення військовослужбовців потребує суттєвих реформ для підвищення рівня соціальних гарантій [74].

Відсутність єдиної інформаційної системи соціальної сфери ускладнює моніторинг та управління соціальними гарантіями для військовослужбовців. Це призводить до неефективного використання ресурсів та затримок у наданні необхідної допомоги. Міністерство соціальної політики України визначило

підвищення рівня соціальних гарантій та створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери як пріоритетні завдання.

Після завершення служби багато військовослужбовців стикаються з труднощами адаптації до цивільного життя. Відсутність належної соціальної та професійної адаптації може призвести до соціальної ізоляції та економічних труднощів. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» передбачає право на соціальну та професійну адаптацію для осіб, які звільняються або звільнені з військової служби [7].

Психологічна реабілітація військовослужбовців, які пережили бойові дії, є критично важливою складовою їхнього соціального та правового захисту в Україні, особливо в умовах воєнного стану. Війна залишає слід на психічному здоров'ї солдатів, що може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем. У 2024 році Міністерство оборони України запустило оновлену програму психологічної реабілітації для військових та їхніх родин. Комплекс послуг з психологічного відновлення став доступним для всіх військовослужбовців, які потребують допомоги після участі в бойових діях. Планується проведення 70 триденних тренінгів з психологічного відновлення особового складу, залученого до виконання завдань у районах бойових дій. Під час тренінгів основна увага приділяється наданню першої психологічної самопомоги та допомоги побратимам у бойових умовах, а також подоланню негативних психічних станів та емоційно-вольовій мобілізації [11].

Однак, незважаючи на перелічені ініціативи, існують серйозні виклики у забезпеченні належної психологічної підтримки. Військовослужбовці, які перебувають на передовій, часто не мають доступу до кваліфікованих психологів, а мобільні групи з психологічної та духовної реабілітації працюють безпосередньо в зоні бойових дій, що обмежує їхню ефективність. Наприклад, у жовтні 2024 року в Збройних Силах України розпочався новий етап проєкту з психологічної реабілітації, в рамках якого мобільні релігійно-творчі групи працюють з військовими безпосередньо в зоні ведення бойових дій. Вони

займаються гончарством, співом та духовною підтримкою, що позитивно впливає на психологічний стан військовослужбовців [32].

В умовах тривалої війни в Україні виникає необхідність постійного вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей. Існуюче законодавство не завжди відповідає реаліям війни, що вимагає внесення змін та доповнень для забезпечення ефективного захисту прав та інтересів військових та їхніх родин. У 2024 році Верховна Рада України ухвалила Закон № 3621-IX від 21 березня 2024 року, який вносить зміни до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та членів їхніх сімей. Цей закон спрямований на покращення соціального та правового захисту військових, зокрема шляхом уточнення механізмів надання соціальних пільг та гарантій. Однак, незважаючи на ці зміни, існують проблеми, пов'язані з адаптацією законодавства до нових викликів, зокрема щодо тривалості бойових дій та їхнього впливу на соціальний статус військовослужбовців. Наприклад, у 2024 році було зареєстровано понад 51 000 випадків дезертирства серед військовослужбовців, що свідчить про серйозні проблеми в організації служби та потребу в удосконаленні законодавства щодо проходження військової служби [70].

В Україні військовослужбовці та члени їхніх сімей стикаються з низкою проблем у доступі до якісної правової допомоги, що є важливою складовою їхнього соціального та правового захисту, особливо в умовах воєнного стану. Військовослужбовці, особливо ті, хто перебуває на передовій, часто не мають можливості звертатися за правовою допомогою через фізичні обмеження та відсутність часу. Згідно з інформацією, наданою Дніпровським місцевим центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги, більшість звернень від військових здійснюються онлайн через месенджери та електронну пошту, оскільки вони не можуть залишити свої позиції для особистих консультацій.

Значна кількість звернень до центрів правової допомоги може призводити до їхнього перевантаження, що впливає на якість та швидкість надання послуг. Наприклад, за інформацією Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з

прав людини, у 2023 році було зафіксовано численні випадки зволікання або бездіяльності працівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки щодо подання запитів до військових частин для отримання необхідних документів для членів родин загиблих військовослужбовців [52].

Члени сімей військовослужбовців мають право на ряд пільг, включаючи знижки на комунальні послуги, безкоштовний проїзд та інші соціальні гарантії. Однак, на практиці, доступ до цих пільг часто ускладнений через бюрократичні перепони та недостатню поінформованість громадян. Наприклад, правові аспекти реалізації членами сімей військовослужбовців права на житлово-комунальні пільги вимагають детального вивчення та вдосконалення.

Діти військовослужбовців мають право на безкоштовне навчання в державних навчальних закладах. Проте, в умовах воєнного стану, багато шкіл та університетів зазнають труднощів у забезпеченні безперервного навчального процесу, що може вплинути на якість освіти для дітей військових. Зокрема, в умовах війни та післявоєнного відновлення України важливою є психологічна та психотерапевтична підтримка сім'ї, оскільки стрес війни та виклики військової служби можуть негативно впливати на навчальний процес [9].

В Україні, в умовах воєнного стану, виникає низка проблем у регулюванні прав та обов'язків осіб, які мають статус учасників бойових дій (УБД). Ці проблеми потребують уточнень та адаптації до нових реалій війни, щоб забезпечити належний соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей. Згідно з чинним законодавством, статус УБД надається особам, які брали участь у бойових діях. Однак, критерії та процедура надання цього статусу часто є недостатньо чіткими, що призводить до правових колізій та ускладнює процес його отримання. Наприклад, у 2023 році було зафіксовано випадки, коли особи, які виконували завдання в зоні бойових дій, не могли підтвердити свій статус через відсутність відповідних документів або свідчень.

Особи з статусом УБД мають право на ряд пільг та соціальних гарантій, таких як безкоштовне медичне обслуговування, пільгове кредитування, земельні ділянки тощо. Однак, на практиці, доступ до цих пільг часто

ускладнюється через бюрократичні перепони, недостатнє фінансування та відсутність належної інформації. Наприклад, у 2024 році було зафіксовано випадки, коли УБД не могли отримати безкоштовне медичне обслуговування через відсутність відповідних ресурсів у медичних установах [52].

Загалом проблемні аспекти соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні подано у таблиці 2.1.

Таблиці 2.1

**Проблемні аспекти соціального та правового захисту
військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні**

Проблема	Характеристика проблеми	Що робиться в Україні зараз для її розв'язання
1. Низький рівень соціальних гарантій	Недостатнє фінансування та обмежена кількість соціальних пільг для військовослужбовців і їхніх сімей, що призводить до незадовільного рівня життя.	Уряд прийняв ряд законодавчих актів, що підвищують соціальні виплати, зокрема підвищення грошового забезпечення військовослужбовців.
2. Затримки у виплатах	Часто виникають затримки в наданні грошового забезпечення, пільг, компенсацій, що ставить військових та їхні родини в складне фінансове становище.	Міноборони працює над налагодженням більш ефективного фінансового процесу через автоматизацію системи виплат та організацію «гарячих ліній» для вирішення питань.
3. Недосконале забезпечення медичної допомоги	Військовослужбовці та члени їхніх сімей стикаються з проблемами доступу до медичних послуг, які не завжди відповідають стандартам, особливо для тих, хто отримав поранення або пережив психологічні травми.	Оновлення медичних стандартів для надання допомоги військовослужбовцям, розширення доступу до психологічної підтримки через програму реабілітації.
4. Проблеми з житловим забезпеченням	Недостатня кількість житла для військовослужбовців та їхніх сімей, а також затримки з наданням житла або з оформленням компенсацій за нерухомість.	Відповідні державні органи працюють над створенням державних житлових фондів, підвищенням ефективності розподілу житлових субсидій для військових.
5. Складнощі з адаптацією після служби	Після демобілізації військовослужбовці стикаються з проблемами соціальної адаптації, зокрема в питаннях працевлаштування, реабілітації та інтеграції у цивільне суспільство.	В Україні з 2022 року активно реалізуються програми з реабілітації та перекваліфікації військовослужбовців через спеціалізовані центри адаптації.
6. Невизначеність щодо пенсійного забезпечення	Проблеми з пенсійним забезпеченням для військовослужбовців, а також складнощі в отриманні пенсій та допомог після виходу на пенсію.	В Україні створено «Пенсійний фонд для військових», що займається розв'язанням пенсійних питань, зокрема через збільшення виплат та спрощення процедур.
7. Психологічна реабілітація	Відсутність належної психологічної підтримки для військовослужбовців, які пережили бойові дії, що може призвести до розвитку	В Україні запроваджено програму надання психологічної допомоги через мобільні бригади та спеціалізовані клініки для

	посттравматичного стресового розладу (ПТСР).	військових.
8. Необхідність удосконалення нормативно-правової бази	Існуюче законодавство не завжди відповідає реаліям війни, потребує вдосконалення в контексті соціального та правового захисту військових.	Активно впроваджуються зміни до законів для забезпечення належних соціальних гарантій військовослужбовців і членів їхніх сімей.
9. Проблеми з правовою допомогою	Військовослужбовці та їхні сім'ї не завжди мають доступ до якісної правової допомоги для вирішення питань, пов'язаних із захистом їхніх прав.	В Україні створено програми для забезпечення безкоштовної правової допомоги через органи соціального захисту та правозахисні організації.
10. Складнощі в забезпеченні сімей військовослужбовців	Питання захисту прав та інтересів членів сімей військових часто залишається поза увагою, зокрема в аспекті пільг, освітніх та медичних послуг.	Уряд активно працює над інтеграцією військових сімей у програми соціальної підтримки та розвитку.
11. Дискримінація та недостатня підтримка жінок-військовослужбовців	Жінки, які служать у Збройних силах, стикаються з проблемами дискримінації, як у військових, так і в соціальних аспектах, а також із проблемами поєднання служби з обов'язками по догляду за родиною.	Прийняття законодавчих ініціатив для забезпечення рівних прав жінок-військовослужбовців та розвитку програм, спрямованих на підтримку матеріальної та соціальної адаптації.
12. Невідповідність між законодавчими актами та їх практичним застосуванням	Часто існує розрив між законодавчими нормами і їх реальним виконанням на місцях, що ускладнює доступ військовослужбовців до соціальних та правових гарантій.	Міністерство оборони та інші органи працюють над впровадженням механізмів моніторингу та контролю за виконанням законодавчих актів.
13. Проблеми в регулюванні прав та обов'язків осіб, що мають статус учасників бойових дій	Визначення прав та обов'язків учасників бойових дій і їх забезпечення вимагають уточнень та адаптації до нових реалій війни.	В Україні активно змінюється законодавча база для уточнення прав і обов'язків учасників бойових дій відповідно до вимог воєнного часу.
14. Відсутність єдиного механізму контролю за виконанням соціальних гарантій	Брак єдиного координаційного органу для моніторингу виконання соціальних прав та гарантій військовослужбовців та їхніх родин.	З 2023 року в Україні працює Національна комісія для моніторингу соціальних прав військовослужбовців, що сприяє більш ефективному контролю.
15. Відсутність ефективних механізмів розв'язання конфліктів між військовослужбовцями та органами влади	Недосконалість механізмів вирішення спірних питань між військовослужбовцями та державними органами може призводити до порушень прав та затримок у вирішенні важливих питань.	В Україні запроваджено програми для полегшення доступу до правових механізмів вирішення конфліктів для військовослужбовців через нові законодавчі ініціативи.

Окрім того, в Україні, в умовах воєнного стану, відсутність єдиного механізму контролю за виконанням соціальних гарантій для військових та їхніх родин є однією з ключових проблем соціального та правового захисту. Це призводить до порушень прав військових та ветеранів, а також ускладнює доступ до соціальних послуг. В Україні немає єдиного органу, відповідального за моніторинг та контроль за виконанням соціальних прав та гарантій

військовослужбовців. Різні аспекти соціального захисту регулюються різними відомствами, що ускладнює координацію та ефективний контроль. Наприклад, Міністерство оборони України відповідає за військову службу, а Міністерство соціальної політики – за соціальний захист. Відсутність органу контролю призводить до дублювання функцій, неефективного використання ресурсів та недостатньої уваги до конкретних потреб військових та їхніх родин.

Результати проведеного вивчення обізнаності 50 військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні, на основі анкети, показали, що загалом рівень обізнаності респондентів не є високим, і значна частина опитаних має лише часткове уявлення про права та пільги, що надаються їм або їхнім родинам. Використана анкета подана у Додатку А.

Відповіді на перше питання анкети, яке стосувалося знання основних соціальних пільг для військовослужбовців, показали, що лише 24% опитаних заявили, що вони знають основні пільги, зокрема щодо медичного обслуговування, грошового забезпечення та житла. 48% респондентів вказали, що мають часткове уявлення, але їм не вистачає інформації щодо конкретних пільг, а 28% відповіли, що не мають чіткої інформації про соціальні пільги.

Що стосується знання прав та гарантій для членів сімей військово-службовців (друге питання анкети), 32% респондентів зазначили, що вони знайомі з основними правами та гарантіями, зокрема медичним обслуговуванням та освітніми пільгами для дітей. 40% респондентів зазначили, що мають загальне уявлення про ці права, але потребують додаткової інформації, а 28% відповіли, що не знають про конкретні права та гарантії для членів сімей військових.

Третє питання, яке стосувалося правових механізмів захисту військово-службовців, виявило, що лише 18% опитаних добре обізнані про те, куди звертатися за юридичною допомогою та які механізми захисту існують. 50% мають загальне уявлення, але не знають конкретних дій, а 32% не мають інформації про ці механізми.

Відповіді на питання щодо соціальних пільг, на які мають право військовослужбовці, показали, що 34% респондентів мають чітке уявлення про

свої пільги, зокрема щодо медичного обслуговування, грошових виплат та компенсацій. 46% знають лише частину пільг, а 20% не знали, на які пільги мають право.

Відповіді на питання щодо пільг, які відомі респондентам (п'яте питання), вказують на те, що 50% військовослужбовців знають про такі пільги, як грошове забезпечення, медичне обслуговування, пільги на житло та відпустки. 30% зазначили, що знають лише грошові виплати, а 20% не мають чіткої інформації щодо інших пільг.

Що стосується пенсійного забезпечення, лише 22% опитаних зазначили, що вони знають, які документи потрібно подати та куди звертатися для оформлення пенсії. 44% мають деякі уявлення, але не впевнені в правильності оформлення, а 34% не знають, як оформити пенсійне забезпечення.

У питанні, яке стосувалося обізнаності щодо прав і пільг для членів сімей військовослужбовців, 35% респондентів зазначили, що знають про медичні пільги, освітні можливості та інші соціальні послуги. 45% знають деякі пільги, але не впевнені щодо їх повного переліку, а 20% не мають чіткої інформації.

Щодо компенсацій за житло чи оренду для членів сімей військово-службовців, 38% опитаних відповіли, що вони знають про таку можливість. 32% чули про це, але не зовсім розуміють, як це працює, а 30% не знають про компенсації за житло.

Питання щодо проблем при оформленні соціальних пільг показали, що 42% опитаних зіткнулися з затримками або складнощами, наприклад, з грошовими виплатами. 35% зазначили, що мали незначні проблеми, які були вирішені, а 23% не мали проблем при оформленні пільг.

Щодо задоволення швидкістю та ефективністю отримання соціальних пільг та виплат, 50% респондентів висловили незадоволення через значні затримки та труднощі. 30% зазначили, що деякі виплати отримують вчасно, але не завжди, а 20% задоволені швидкістю і ефективністю отримання пільг.

У відповідях на питання про знання, куди звертатися в разі порушення прав або затримки виплат, 28% респондентів зазначили, що вони знають

відповідні органи та правові служби. 42% знають загальні контакти, але не зовсім певні щодо конкретних установ, а 30% не знають, куди звертатися.

Що стосується медичних послуг, лише 24% респондентів задоволені якістю медичних послуг, тоді як 38% мають зауваження щодо доступності або рівня медичних послуг, а 38% не задоволені медичним обслуговуванням.

Відповіді на питання про медичну допомогу показали, що 34% респондентів знають, куди звертатися в разі потреби, і мають всю необхідну інформацію. 44% знають основні контакти, але можуть почуватися неготовими в екстремальних ситуаціях, а 22% не знають, куди звертатися.

Щодо програм адаптації після демобілізації, лише 22% респондентів зазначили, що вони знають про існуючі програми, зокрема щодо працевлаштування та психологічної підтримки. 44% чули про такі програми, але не знають, як ними скористатися, а 34% не мають жодної інформації.

Що стосується працевлаштування та професійної підготовки для демобілізованих військовослужбовців, 28% респондентів знають про можливості працевлаштування та підготовки через державні органи. 38% чули про це, але не знають, як ними скористатися, а 34% не мають такої інформації.

Загалом, відповіді респондентів на питання анкети свідчать про низький рівень обізнаності щодо соціальних прав та гарантій військовослужбовців, а також про значні проблеми у доступі до інформації та механізмів захисту.

Обізнаність військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту в Україні можна класифікувати на три рівні: високий, середній та низький (рис. 2.1).

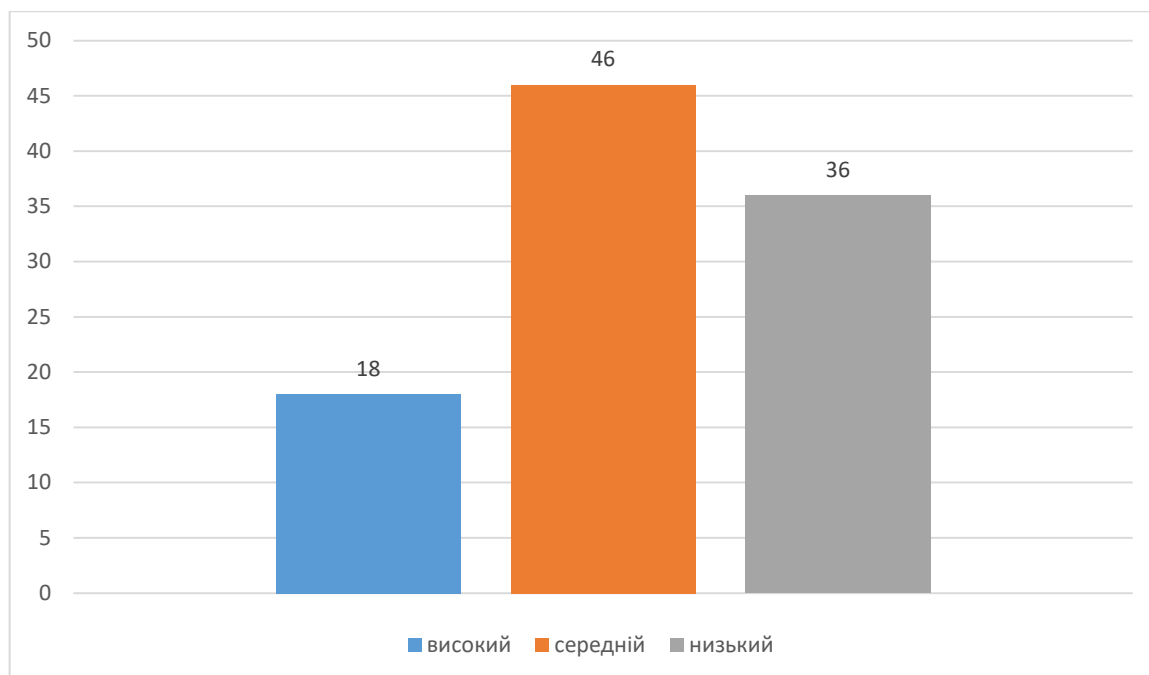

Рис. 2.1. Обізнаність військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту в Україні (%)

Високий рівень обізнаності, виявлений у 18% опитаних, характеризується тим, що респонденти мають чітке та системне розуміння своїх прав і пільг, а також конкретних механізмів соціального захисту. Вони добре орієнтуються у своїх правах на медичне обслуговування, грошові виплати, житлові пільги, освітні можливості для дітей, а також знають, куди звертатися за юридичною допомогою та куди подавати необхідні документи для оформлення соціальних виплат. Військовослужбовці і члени їхніх сімей можуть навести приклади конкретних пільг, які вони отримують, і можуть без проблем скористатися правовими механізмами для захисту своїх інтересів.

Середній рівень обізнаності, виявлений у 46% опитаних, характерний для респондентів, які мають загальне уявлення про свої права та пільги, але не завжди мають конкретні або детальні знання щодо усіх аспектів соціального захисту. Вони знають про основні пільги, наприклад, медичне обслуговування або грошові виплати, але не завжди можуть точно вказати, як оформити ці пільги або які документи потрібні для цього. Часто їм не вистачає інформації про механізми захисту своїх прав або про можливості подальшої професійної підготовки після демобілізації. Такі респонденти можуть зіткнутися з

труднощами, коли потрібно скористатися соціальними пільгами або звернутися за правовою допомогою.

Низький рівень обізнаності, виявлений у 36% опитаних, проявляється у респондентів, які майже не мають уявлення про свої права та пільги, не знають, куди звертатися за допомогою та як захистити свої інтереси в разі порушення прав. Вони можуть бути не поінформовані про існування соціальних пільг або не розуміють, які саме права їм належать як військовослужбовцям або членам їхніх сімей. В такому випадку респонденти часто не звертаються за юридичною допомогою або зволікають з оформленням соціальних виплат через незнання процедур або невпевненість у своїх правах.

Отже, дослідження проблемних аспектів соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні в умовах воєнного стану свідчить про низку суттєвих викликів, які потребують термінового вирішення. Серед основних проблем є недостатнє фінансування та обмежені соціальні гарантії, затримки у виплатах, недосконале забезпечення медичної допомоги, проблеми з житловим забезпеченням та адаптацією після служби. Крім того, наявність невизначеностей у пенсійній системі, психологічній реабілітації та правовій допомозі створює додаткові труднощі для військовослужбовців і їхніх родин. Незважаючи на наявність законодавчих ініціатив і певних кроків, зроблених для покращення ситуації, законодавча база не завжди відповідає реаліям війни, що вимагає її подальшого удосконалення. Окрім того, відсутність єдиного механізму контролю за виконанням соціальних гарантій та недостатня підтримка окремих груп, таких як жінки-військовослужбовці, вимагають уваги. Найбільш актуальними є питання забезпечення прав військовослужбовців і їхніх родин, а також удосконалення інституцій, що займаються моніторингом та контролем виконання соціальних прав. Для вирішення цих проблем необхідна комплексна реформа системи соціального захисту військовослужбовців, що включає підвищення рівня медичних, пенсійних та житлових гарантій, а також впровадження ефективних механізмів правового захисту та реабілітації.

Висновки до розділу 2

1. Нормативно-правове та інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні є важливим елементом державної політики, що сприяє створенню необхідних умов для виконання військовослужбовцями своїх обов'язків та забезпечення прав і соціальних гарантій їхніх родин. Законодавство передбачає широкий спектр соціальних гарантій, починаючи від грошового забезпечення та медичної допомоги до надання житла та пенсійних виплат, що створює надійну правову основу для захисту прав військовослужбовців. Для ефективного застосування законодавства необхідна співпраця між державними органами та місцевими адміністраціями, а також активна участь громадських організацій та професіоналів у сфері права, соціального захисту та охорони здоров'я.

2. Дослідження проблемних аспектів соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні в умовах воєнного стану свідчить про низку суттєвих викликів, які потребують термінового вирішення. Серед основних проблем є недостатнє фінансування та обмежені соціальні гарантії, затримки у виплатах, недосконале забезпечення медичної допомоги, проблеми з житловим забезпеченням та адаптацією після служби. Крім того, наявність невизначеностей у пенсійній системі, психологічній реабілітації та правовій допомозі створює додаткові труднощі для військовослужбовців і їхніх родин. Найбільш актуальними є питання забезпечення прав військовослужбовців і їхніх родин, а також удосконалення інституцій, що займаються моніторингом та контролем виконання соціальних прав. Для вирішення цих проблем необхідна комплексна реформа системи соціального захисту військовослужбовців, що включає підвищення рівня медичних, пенсійних та житлових гарантій, а також впровадження ефективних механізмів правового захисту та реабілітації.

РОЗДІЛ 3

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи та напрямки удосконалення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні та їх експериментальне апробування

У сучасних умовах, коли військовослужбовці та їхні сім'ї знаходяться під постійним тиском через участь у війні та її наслідки, особливо важливою є питання їхнього соціального та правового захисту. В Україні система соціальних пільг, правового захисту та державної підтримки для військових і членів їхніх родин має значний потенціал для забезпечення їхнього благополуччя. Проте, через недостатню поінформованість, низький рівень правової культури та складність процедур отримання пільг, багато військовослужбовців і їхні родини стикаються з труднощами у реалізації своїх прав та отриманні підтримки.

Обізнаність у сфері соціальних прав і пільг є важливою складовою для забезпечення гідного рівня життя військовослужбовців та їхніх сімей, адже це дозволяє їм ефективно використовувати механізми державної підтримки, захищати свої права та отримувати необхідну допомогу в складних ситуаціях. Однак, через постійні зміни в законодавстві, великий обсяг бюрократичних процедур та відсутність своєчасної інформації, військовослужбовці і їхні родини часто не можуть в повній мірі скористатися всіма доступними ресурсами.

Мета тренінгової програми: підвищити обізнаність військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту в Україні, забезпечити належне розуміння їх прав, пільг та механізмів соціального захисту, а також навчити ефективно користуватися наданими можливостями для реалізації своїх прав у різних сферах життєдіяльності.

Завдання тренінгової програми:

1. Ознайомлення з основними правами та пільгами військовослужбовців і членів їхніх сімей:

- роз'яснення соціальних пільг, на які мають право військовослужбовці та їхні сім'ї (медичне обслуговування, грошові виплати, компенсації, пільги на житло тощо);

- знайомство з правами членів сімей військовослужбовців (освітні пільги, медичні послуги, компенсації за пошкоджене майно).

2. Поглиблення знань щодо процедур отримання соціальних пільг:

- ознайомлення з процесом оформлення пенсійного забезпечення, пільг на житло, медичних послуг та інших виплат;

- навчання з подачі документів та процедури отримання компенсацій та виплат;

- роз'яснення щодо алгоритмів звернення за правовою допомогою в разі порушення прав або затримки виплат.

3. Забезпечення інформацією про правові механізми захисту:

- інформування про органи та установи, до яких можна звертатися для захисту прав (наприклад, юридичні консультації, соціальні служби);

- ознайомлення з можливостями отримання правової допомоги та підтримки в разі конфліктів або проблем з оформленням пільг.

4. Навчання ефективному використанню наданих пільг і прав:

- проведення практичних занять для ознайомлення з ситуаціями, коли необхідно звертатися за соціальними пільгами або правовим захистом;

- моделювання ситуацій, що допоможуть учасникам краще зрозуміти, як діяти у конкретних випадках, що стосуються їх прав.

5. Оцінка рівня обізнаності та мотивації до подальшого навчання:

- проведення опитувань до та після тренінгу для оцінки зміни рівня обізнаності учасників щодо соціальних та правових аспектів;

- підготовка рекомендацій для подальшого підвищення обізнаності та підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей.

6. Покращення загальної правової культури та підтримка соціальної інтеграції:

- формування в учасників розуміння важливості соціального захисту для забезпечення їхнього благополуччя та стабільності;
- стимулювання активної участі в житті громадських та соціальних ініціатив, пов'язаних із захистом прав військовослужбовців та їхніх родин.

В основі тренінгу лежали заняття, спрямовані на надання учасникам знань і навичок щодо соціального та правового захисту військовослужбовців та їхніх сімей в Україні. Кожне заняття було орієнтоване на конкретні аспекти, які є важливими для військовослужбовців, зокрема, щодо їхніх прав, пільг, медичних послуг, пенсійного забезпечення та механізмів захисту прав.

Заняття включали роз'яснення основних правових норм та законодавчих актів, що регулюють ці питання, практичні інструкції з оформлення пільг, а також алгоритми дій у разі порушення прав. Окрім теоретичних матеріалів, кожне заняття передбачало застосування інтерактивних методів навчання, таких як аналіз реальних кейсів, рольові ігри та вправи, що дозволяли учасникам вивчити конкретні ситуації та набути практичного досвіду у вирішенні питань, пов'язаних з правовим захистом та соціальними виплатами. Це дозволяло зробити навчання більш ефективним і доступним для кожного учасника.

Структура тренінгового заняття з підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту в Україні має чітко визначену послідовність етапів, які сприяють ефективному засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок.

Перше, на початку заняття важливо створити атмосферу довіри та відкритості. Це досягається через коротке вступне слово тренера, яке пояснює мету заняття, його значення для учасників і важливість розглянутих питань. Тут тренер зазвичай наголошує на важливості підвищення обізнаності щодо соціального і правового захисту військовослужбовців і їхніх родин, адже це безпосередньо впливає на їхнє благополуччя та захист прав. Далі учасники знайомляться один з одним, що сприяє встановленню комфортної атмосфери.

Другий етап – це теоретичне введення в тему заняття. Тренер презентує основні поняття, пояснює ключові правові норми та законодавчі акти, що стосуються соціальних пільг, медичного обслуговування, правової допомоги тощо. Для кращого засвоєння матеріалу, тренер може використовувати презентації, графіки, відеоматеріали та інші візуальні засоби. Цей етап має на меті забезпечити учасників необхідною теоретичною базою, без якої подальше засвоєння практичних навичок буде важким.

Наступним етапом є обговорення реальних кейсів, що дозволяє учасникам краще зрозуміти, як на практиці використовувати отримані знання. Тренер пропонує учасникам різноманітні ситуації, з якими вони можуть зіткнутися у повсякденному житті, пов'язані з оформленням пільг, пенсій, отриманням медичних послуг чи зверненням за правовою допомогою. Учасники мають можливість аналізувати ситуації, обговорювати варіанти вирішення, а також визначати, до яких установ слід звертатися для отримання допомоги.

Четвертий етап – це практична робота учасників, під час якої вони виконують вправи на застосування знань. Це можуть бути рольові ігри або групові завдання, під час яких учасники повинні застосувати теоретичні знання в практичних умовах. Наприклад, один з учасників може зіграти роль військовослужбовця, а інший – юриста, який дає консультацію з оформлення пільг чи подачі заяви на соціальні виплати. Це дозволяє учасникам тренінгу набувати впевненості у своїх діях, знижувати рівень стресу в реальних ситуаціях та підвищувати ефективність використання знань.

П'ятий етап – обговорення підсумків практичної частини. Після виконання вправ та рольових ігор тренер з учасниками обговорює, як вони виконували завдання, які труднощі виникли, а також які стратегії вирішення ситуацій були найбільш ефективними. Важливо, щоб кожен учасник міг висловити свою думку та отримати зворотний зв'язок від тренера та колег. Це дозволяє глибше осмислити здобуті знання та навички, а також виправити можливі помилки.

Шостий етап – це рефлексія заняття. Тренер запитує учасників, що вони дізналися нового, що було корисним та цікавою частиною заняття, а також які питання залишаються невирішеними або неясними. Рефлексія допомагає тренеру оцінити ефективність заняття та визначити, які аспекти потребують додаткової уваги чи доопрацювання в майбутньому. На завершення тренінгу тренер підсумовує основні моменти заняття, повторюючи ключові ідеї, важливі для учасників. Учасникам також можуть бути надані додаткові матеріали (пам'ятки, інструкції, контакти організацій, що надають юридичну або медичну допомогу). Завершення тренінгу повинно бути позитивним і надихаючим, щоб учасники мали бажання використовувати отримані знання в реальному житті.

Запропонована структура тренінгу дозволяє не тільки ознайомити учасників з теоретичними аспектами правового захисту, а й забезпечити практичну підготовку для ефективного застосування цих знань у повсякденній діяльності. Це дає можливість учасникам бути більш впевненими у своїх правах і можливостях, знижує рівень стресу та тривоги у випадку звернень до соціальних або правових інстанцій і забезпечує надійну підтримку для військовослужбовців і їхніх родин.

На тренінгових заняттях, спрямованих на підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту, застосовуються різноманітні форми, методи і прийоми роботи, які допомагають досягти максимального ефекту від навчання. Вибір цих інструментів залежить від мети заняття, рівня обізнаності учасників та складності теми. Застосування різних форм дозволяє залучити учасників до активної роботи, сприяє глибшому засвоєнню матеріалу і формує практичні навички, які будуть корисними в реальних життєвих ситуаціях.

Однією з основних форм роботи є лекція. Лекція дозволяє на початку заняття донести до учасників базову інформацію, теоретичні основи, ключові правові норми та пільги, що надаються військовослужбовцям і їхнім родинам. Це найбільш структурований метод, який дозволяє тренеру навести основні факти, закони та статистичні дані. Лекція може бути супроводжена презентацією слайдів, графіками та діаграмами для візуалізації матеріалу.

Наступною формою роботи є дискусія. Під час дискусії учасники обговорюють теми, що стосуються соціального і правового захисту військовослужбовців. Це дозволяє створити відкриту атмосферу, де кожен може висловити свої думки, задати питання та обмінятися досвідом. Дискусії можуть бути організовані як загальні, так і в малих групах, де учасники працюють над конкретними питаннями. Наприклад, можуть бути обговорені можливості отримання медичних послуг, ефективні способи звернення за правовою допомогою або питання оформлення пільг. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та здатності знаходити оптимальні рішення.

Рольові ігри є ще одним важливим методом, який дозволяє учасникам практично застосувати отримані знання. Наприклад, у грі один з учасників може виступити як військовослужбовець, який звертається до органу соціального захисту для оформлення пільг, а інший – як фахівець, що консультує. У процесі такої гри учасники мають змогу не тільки відпрацювати навички взаємодії з державними установами, але й засвоїти етикет і правила поведінки в офіційних ситуаціях. Крім того, це дозволяє тренеру контролювати, чи правильно учасники розуміють процеси, пов'язані з соціальним захистом.

Ще одним методом є кейсовий метод. Під час заняття учасники отримують конкретні ситуації, що виникають у повсякденному житті військовослужбовців та їхніх сімей. Це можуть бути приклади з практики оформлення медичних послуг, нарахування пенсій, виплат за пільгами або ситуації, що стосуються правового захисту родин загиблих. Учасники повинні проаналізувати ситуацію, визначити, які кроки необхідно здійснити, і прийняти рішення. Кейсові методи допомагають учасникам не лише опанувати теоретичний матеріал, але й навчають практичному застосуванню знань у реальних умовах.

Групові завдання є ефективним методом, що дозволяє розвивати навички колективної роботи. Учасники розподіляються на групи, кожна з яких отримує завдання на певну тему або ситуацію. Наприклад, одна група може опрацьовувати питання юридичного захисту військовослужбовців, а інша – надання соціальних пільг членам їхніх родин. Потім кожна група презентує свої

результати іншим учасникам, що дозволяє обговорити різні варіанти вирішення проблем і вибрати найбільш оптимальний. Така форма роботи сприяє розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в команді.

Мозковий шторм є ще одним методом, що активно використовується на заняттях. Під час мозкового шторму тренер ставить конкретне питання або проблему, пов'язану з правовим чи соціальним захистом, і учасники по черзі пропонують свої ідеї та рішення. Усі варіанти фіксуються на дошці або слайді. Цей метод дає змогу швидко генерувати ідеї, знайти нестандартні підходи до вирішення проблем і забезпечити активну участь кожного. Мозковий шторм також сприяє креативному підходу до вирішення складних ситуацій.

Досить важливими є практичні вправи, які допомагають закріпити теоретичні знання та навички. Наприклад, учасники можуть розв'язувати конкретні практичні завдання, такі як заповнення заявок на пільги, складання заяв до органів соціального захисту, або вправи з правильного збору документів для отримання компенсацій. Такі вправи дають змогу учасникам набувати досвіду, який буде корисним у реальному житті.

Індивідуальні консультації також є важливою частиною роботи тренера з учасниками. Під час тренінгу кожен учасник може звернутися до тренера з конкретним питанням, яке його цікавить або турбує. Це дозволяє отримати індивідуальну консультацію щодо особистої ситуації, а також поглибити розуміння матеріалу.

Отже, тренінгова програма з підвищення обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні є важливим інструментом для надання учасникам необхідних знань і навичок, що стосуються їх прав, пільг і можливостей, передбачених законодавством. Програма охоплює різні сфери життя військовослужбовців та їх родин, надаючи інформацію, яка допомагає зрозуміти, як ефективно використовувати державні послуги, як оформляти соціальні пільги та виплати, як захищати свої права в разі порушень. Під час тренінгів учасники отримують поради, які дозволяють уникнути помилок при оформленні документів,

зверненні за допомогою, а також отримати знання щодо правового захисту в різних ситуаціях.

3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи

У сучасних умовах, що характеризуються соціально-економічними та воєнними викликами, питання соціального та правового захисту військових і членів їхніх сімей набувають особливої актуальності. Усвідомлюючи важливість підвищення рівня обізнаності цієї категорії населення щодо існуючих механізмів підтримки та захисту в Україні, було проведено низку тренінгових занять. Метою заходів стало інформування учасників про нормативно-правову базу, доступні соціальні послуги, порядок отримання допомоги та можливості реалізації їх прав. Ці заняття сприяли формуванню практичних навичок, необхідних для ефективного використання інструментів соціального та правового захисту, а також підвищенню рівня соціальної інтеграції військовослужбовців та членів їхніх родин у суспільне життя.

Запропоновані нами теми 10 тренінгових занять, спрямованих на підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні, подано у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Структура програми підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні

Назва заняття	Мета заняття	Перелік форм, методів, прийомів роботи
Вступ до соціального та правового захисту військовослужбовців в Україні	Ознайомити учасників із основними правами та пільгами, які надаються військовослужбовцям і їхнім родинам в Україні, а також розгляд законодавчих актів і програм підтримки.	Лекція, презентація, обговорення, групова робота, аналіз законодавчих актів, інтерактивні вправи для закріплення знань.
Соціальні пільги для військовослужбовців: права та можливості	Надати детальну інформацію про пільги для військовослужбовців, включаючи медичне обслуговування, грошове забезпечення, компенсації за житло тощо.	Презентація, практичні завдання, рольові ігри, кейс-метод, групова дискусія для вивчення типових ситуацій та рішень.
Права членів сімей військовослужбовців: медичне обслуговування,	Інформувати про права членів сімей військовослужбовців, зокрема на медичні послуги,	Лекція, обговорення, презентація з підкріпленням реальними прикладами, групова

освіта та соціальні послуги	пільгове навчання, підтримку у разі втрати годувальника тощо.	робота для аналізу можливих ситуацій і рішень.
Правовий захист військовослужбовців: де шукати допомогу	Ознайомити з правовими механізмами захисту військовослужбовців, шляхами звернення за юридичною допомогою, правами на захист у разі порушення прав.	Презентація, інструктаж, консультації, дискусія, індивідуальні консультації з юристом, тренінг з правового захисту через рольові ігри.
Оформлення соціальних пільг і виплат: як уникнути затримок і складнощів	Ознайомити учасників з процедурою оформлення пільг та виплат, попередженням затримок і складнощів у цьому процесі, аналізом типових проблем.	Практичні завдання, кейс-метод, тренінг за допомогою ситуаційних завдань, групова робота для розв'язання конкретних ситуацій, обговорення можливих помилок і труднощів.
Пенсійне забезпечення військовослужбовців: процедура та документи	Роз'яснити процедуру оформлення пенсії для військовослужбовців, важливість правильного оформлення документів, шляхи отримання пенсійних виплат.	Презентація, інструкція, обговорення реальних ситуацій, індивідуальні консультації, групова робота з аналізом документів і процедур.
Підтримка родин загиблих військовослужбовців: соціальні та юридичні аспекти	Інформувати про права родин загиблих військовослужбовців, соціальну підтримку, компенсації, пільги, юридичний захист у таких випадках.	Лекція, обговорення, використання реальних історій та прикладів, рольові ігри, тренінг з правових і соціальних аспектів для родин загиблих військовослужбовців.
Медичне обслуговування військовослужбовців: права, пільги та порядок надання послуг	Ознайомити з механізмами отримання медичних послуг, правами на безкоштовне лікування, пільговими умовами для ветеранів війни.	Презентація, лекція, практичні завдання, групові обговорення, рольові ігри для вивчення прав військовослужбовців у медичних закладах, кейс-метод.
Адаптація та працевлаштування після демобілізації: правова підтримка	Ознайомити з можливостями для демобілізованих військовослужбовців з працевлаштування, професійної підготовки та державною підтримкою в цій сфері.	Презентація, групова робота, індивідуальні консультації, тренінг з написання резюме, робота з державними програмами підтримки, рольові ігри для підготовки до співбесід.
Порушення прав військовослужбовців та їхніх сімей: як захищати свої права	Навчити, як діяти в разі порушення прав, куди звертатися, як правильно збирати документи та подавати заяви на відшкодування чи компенсацію.	Практичне заняття, інструктаж, рольові ігри, ситуаційні вправи, розбір конкретних випадків порушення прав, тренінг з написання скарг та заяв до органів захисту прав.

Коротко охарактеризуємо зміст занять програми підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні.

Заняття №1. Вступ до соціального та правового захисту військовослужбовців в Україні.

Аналізоване тренінгове заняття є вступним до визначення проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в

Україні. Основною метою цього тренінгу є знайомство учасників з правами, які надаються державою військовослужбовцям та їхнім родинам, а також з основними законодавчими актами, які регулюють ці права. Під час заняття розглядаються ключові закони та нормативно-правові акти, які мають вплив на соціальний захист, зокрема Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей». Учасники дізнаються про основні напрями державної підтримки, такі як медичне обслуговування, матеріальна допомога, пільги, компенсації та інші форми підтримки. Тренінг також включає аналіз державних програм, які забезпечують підтримку військовослужбовців, зокрема ветеранів війни, осіб з інвалідністю, та родин загиблих військових. Важливим аспектом є ознайомлення з механізмами, які дозволяють забезпечити ефективний захист прав військовослужбовців, а також інструментами для звернення за допомогою в разі порушення цих прав. У результаті тренінгу учасники повинні зрозуміти основи соціального і правового захисту, а також як скористатися наданими державою можливостями для отримання підтримки.

Заняття №. Соціальні пільги для військовослужбовців: права та можливості.

Друге заняття спрямоване на детальне роз'яснення соціальних пільг, на які мають право військовослужбовці в Україні. Це включає не лише матеріальну підтримку, але й пільги, які забезпечують доступ до медичних послуг, компенсацій за житло, відпустки, а також виплати у разі втрати працездатності чи отримання травм. Учасники тренінгу дізнаються про різні види пільг для військовослужбовців, починаючи від забезпечення безкоштовним медичним обслуговуванням, до компенсацій за оренду житла, а також отримання допомоги на оздоровлення. Важливим аспектом тренінгу є розгляд грошового забезпечення військовослужбовців, зокрема грошових виплат, пенсій, компенсацій за службу в зоні бойових дій або на територіях, де проводяться спеціальні операції. Крім того, велика увага приділяється відпусткам, зокрема питанням, що стосуються їх тривалості, порядку надання, а також умовам, за яких військовослужбовці можуть отримати додаткові відпустки. У процесі тренінгу розглядаються також особливості оформлення

цих пільг та допомог, можливі проблеми, з якими можуть зіткнутися військовослужбовці під час їх отримання, і як їх можна вирішити через відповідні органи та структури. Учасники тренінгу отримають практичні рекомендації щодо того, як правильно оформити документи для отримання пільг та як вирішувати можливі труднощі.

Заняття №3. Права членів сімей військовослужбовців: медичне обслуговування, освіта та соціальні послуги.

Заняття є ключовим для розуміння прав членів сімей військовослужбовців, оскільки вони також мають право на отримання соціальної та правової підтримки. Тема охоплює медичне обслуговування, яке надається членам сімей військовослужбовців, зокрема доступ до безкоштовних медичних послуг, лікування в державних клініках, а також можливості отримати допомогу в разі тяжких захворювань чи травм. Важливою частиною тренінгу є розгляд прав на освіту для дітей військовослужбовців, включаючи пільгові умови для вступу до навчальних закладів, можливості для отримання освітніх послуг безкоштовно чи за зниженими цінами. Тренінг також містить інформацію про соціальні послуги для родин військових, зокрема допомогу в разі втрати годувальника, оформлення допомог на утримання дітей, а також соціальну підтримку в разі труднощів, з якими може стикнутися родина військовослужбовця. Учасники тренінгу дізнаються про специфіку надання соціальної допомоги родинам, як отримувати підтримку у разі необхідності, а також які документи слід подати для отримання тих чи інших видів допомоги. Одним з важливих моментів тренінгу є розгляд процедури оформлення допомог і пільг для членів сімей військовослужбовців після їх демобілізації, а також для тих, хто має право на допомогу у зв'язку зі смертю військовослужбовця. Тренінг також охоплює питання правового захисту членів сімей, які можуть стикатися з різними юридичними труднощами у процесі отримання соціальних послуг. Наприкінці заняття учасники повинні отримати чітке уявлення про свої права на соціальний захист та порядок їх реалізації.

Заняття №4. Правовий захист військовослужбовців: де шукати допомогу

Заняття присвячене важливому аспекту правового захисту військово-службовців. Учасники ознайомляться з основними правовими механізмами, які забезпечують захист прав військовослужбовців в Україні. Важливим компонентом є вивчення основних інститутів і органів, які займаються правовим захистом військовослужбовців, таких як військові прокуратури, органи внутрішніх справ, адвокати та правозахисні організації. У рамках заняття учасникам будуть представлені найбільш поширені випадки порушення прав військовослужбовців, такі як неправильне застосування законодавства, порушення прав на пільги, несанкціоновані дії з боку командування або державних органів, а також порушення умов служби. Практичний аспект тренінгу включає інформацію про те, куди звертатися у разі порушення прав, як правильно скласти заяву чи скаргу, а також як співпрацювати з органами правосуддя для захисту своїх інтересів. Учасники отримають конкретні поради щодо того, як забезпечити захист своїх прав через юридичні консультації, судові інстанції, громадські організації, а також з використанням правозахисних інструментів, що дозволяють звертатися до міжнародних організацій, якщо національні механізми не забезпечують достатньої допомоги. В результаті тренінгу військові і члени їхніх родин отримають чітке уявлення про всі шляхи правового захисту, а також основи юридичного супроводу своїх звернень.

Заняття №5. Оформлення соціальних пільг і виплат: як уникнути затримок і складнощів.

Аналізоване практичне заняття орієнтоване на те, щоб дати військово-службовцям та їхнім родинам знання про процедури оформлення соціальних пільг і виплат, а також надати інструменти для уникнення поширених помилок і затримок при їх оформленні. Під час тренінгу учасники отримають детальні інструкції щодо того, які саме документи необхідно подати для оформлення пільг, де та як їх подавати, а також який порядок подачі заяв на отримання виплат. Важливими аспектами цього заняття є пояснення, як запобігти затримкам у процесі оформлення, як коректно заповнювати документи, щоб уникнути відмови або повернення документів для доопрацювання. Крім того,

будуть розглянуті типові проблеми, з якими стикаються військовослужбовці під час оформлення пільг та виплат: відсутність необхідних документів, несвоєчасне подання заяв, неправильне тлумачення законодавства. Особливу увагу буде приділено практичним рекомендаціям щодо того, як звертатися за допомогою в разі виникнення труднощів, як використовувати ресурси для отримання консультацій з юридичних питань і як оптимізувати процес подачі заяв. Завдяки цьому тренінгу учасники дізнаються про всі нюанси і тонкощі оформлення пільг та виплат, що дозволить їм ефективно вирішувати питання без затримок і додаткових складнощів. В результаті тренінгу учасники отримають навички, що дозволяють успішно оформлювати всі необхідні документи, а також уникати найбільш типових помилок.

Заняття №6. Пенсійне забезпечення військовослужбовців: процедура та документи.

Заняття присвячене важливим питанням пенсійного забезпечення військовослужбовців. Оскільки пенсійне забезпечення є важливим елементом соціального захисту, знання його процедур і правил оформлення є необхідними для кожного військовослужбовця. Під час заняття учасники дізнаються про основні етапи оформлення пенсії, необхідні документи для отримання пенсії, а також про типи пенсійних виплат, що надаються військовослужбовцям. Програма тренінгу передбачає детальний розбір умов, за яких військовослужбовці можуть отримати пенсію, включаючи вимоги до стажу служби, відповідність критеріям для нарахування пенсії, а також наявність пільг, що можуть вплинути на розмір пенсії. Учасникам буде роз'яснено, як правильно заповнювати заяви на пенсійне забезпечення, які документи необхідно подавати для оформлення пенсії, і як уникнути помилок при оформленні. Важливим аспектом є також питання про те, як військовослужбовці можуть здійснювати контроль за правильністю нарахування пенсії, а також що робити, якщо пенсійні виплати були нараховані неправильно. Тренінг передбачає розгляд типових проблем і складнощів, з якими стикаються військовослужбовці під час оформлення пенсії, таких як помилки в документах, недоліки в інформації, що подається, а також можливі затримки виплат. Наприкінці

тренінгу учасники отримають конкретні рекомендації з оформлення пенсії, а також дізнаються про те, як звертатися за допомогою у разі виникнення труднощів при оформленні пенсії. В результаті цього тренінгу учасники зможуть впевнено орієнтуватися в процесі отримання пенсійного забезпечення та ефективно вирішувати проблеми.

Заняття №7. Підтримка родин загиблих військовослужбовців: соціальні та юридичні аспекти.

Заняття присвячене важливому питанню підтримки родин загиблих військовослужбовців, зокрема правам та пільгам, наданим державою. Під час заняття учасники дізнаються про соціальні гарантії та компенсації, які надаються родинам загиблих, зокрема допомогу на поховання, компенсації за втрату годувальника, одноразові виплати, пенсії для членів родини та пільги. Особливу увагу буде приділено правовому захисту родин загиблих, можливості оскарження рішень органів державної влади, якщо їхні права не дотримуються, а також доступу до консультацій з правовими питаннями. Програма включатиме пояснення щодо документів, які необхідно подати для отримання відповідних пільг та компенсацій, а також роз'яснення процедур, які потрібно пройти, щоб отримати цю допомогу. Учасники дізнаються, як можна звертатися за правовою підтримкою у разі порушення прав родин загиблих військовослужбовців, які органи можуть надати юридичні консультації, а також як забезпечити додаткову підтримку від державних та громадських організацій. Заняття буде орієнтоване на конкретні приклади та ситуації, що дозволить родинам краще орієнтуватися в питаннях соціального та правового захисту.

Заняття №8. Медичне обслуговування військовослужбовців: права, пільги та порядок надання послуг.

Заняття охоплює права військовослужбовців і членів їхніх родин на медичне обслуговування, що є однією з основних пільг для цієї категорії громадян. Учасники отримають чітке уявлення про те, як функціонує система медичного забезпечення для військовослужбовців, зокрема хто має право на безкоштовне медичне обслуговування та за яких умов можуть надаватися пільгові умови лікування. Програма навчання включає роз'яснення, які медичні

послуги є безкоштовними для військовослужбовців та їхніх родин, які пільги надаються ветеранам війни в медичному обслуговуванні та як отримати ці послуги в найкоротші терміни. Важливим аспектом є також інформація про порядок подачі заявок на медичні послуги, необхідність наявності спеціальних медичних карток та документів, що підтверджують статус військовослужбовця або члена його родини. Окремо буде розглянута процедура медичної реабілітації для військових, які отримали травми під час служби, та можливості отримання медичних послуг для ветеранів війни та учасників бойових дій. Учасники навчатимуться, як працювати з медичними установами для забезпечення своєчасної медичної допомоги, а також отримають інформацію про органи, що можуть допомогти в разі порушення прав на медичне обслуговування.

Заняття №9. Адаптація та працевлаштування після демобілізації: правова підтримка.

Заняття спрямоване на роз'яснення механізмів працевлаштування та адаптації демобілізованих військовослужбовців. Вони отримають інформацію про те, які правові інструменти існують для сприяння працевлаштуванню після повернення з армії, зокрема які програми та субсидії надаються державою для безробітних військовослужбовців. Тренінг включатиме інструкції щодо пошуку роботи, які кваліфікаційні вимоги можуть бути до демобілізованих осіб, а також доступні програми професійного навчання та перекваліфікації. Програма також охоплює питання соціальної підтримки, яку держава надає демобілізованим, зокрема фінансову допомогу, субсидії на житло та можливості для участі в державних програмах працевлаштування. Учасники дізнаються, куди звертатися за консультаціями та як правильно оформити документи для отримання підтримки, а також отримає корисні поради щодо пошуку роботи та підготовки до співбесід. Окремо буде розглянуто питання правового захисту демобілізованих, що стосується порушення їхніх прав при працевлаштуванні, таких як дискримінація за статусом ветерана, та як діяти в таких ситуаціях.

Заняття №0. Порушення прав військовослужбовців та їхніх сімей: як захищати свої права.

Заняття зосереджене на питаннях порушення прав військовослужбовців і їхніх родин та надання практичних порад, як правильно діяти в таких ситуаціях. Учасники дізнаються про основні типи порушень прав, з якими можуть зіткнутися військовослужбовці та їхні сім'ї, зокрема неправомірні дії командування, несанкціоноване утримання або порушення прав на пільги та компенсації. Особливу увагу буде приділено тому, як збирати необхідні докази, документи та свідчення для подання заяви на захист своїх прав, а також що робити в разі відмови у наданні соціальних послуг або порушення інших прав. Програма тренінгу включатиме практичні рекомендації щодо того, як звертатися до відповідних органів для захисту своїх інтересів, зокрема до військових прокуратур, адвокатів, правозахисних організацій та державних органів. Учасникам будуть надані поради щодо того, як організувати процес захисту прав, зокрема, як правильно формулювати заяви та куди подавати скарги. Завдяки цьому тренінгу учасники дізнаються, як ефективно використовувати правові інструменти для захисту своїх прав і як забезпечити дотримання законодавства в разі порушення їхніх прав.

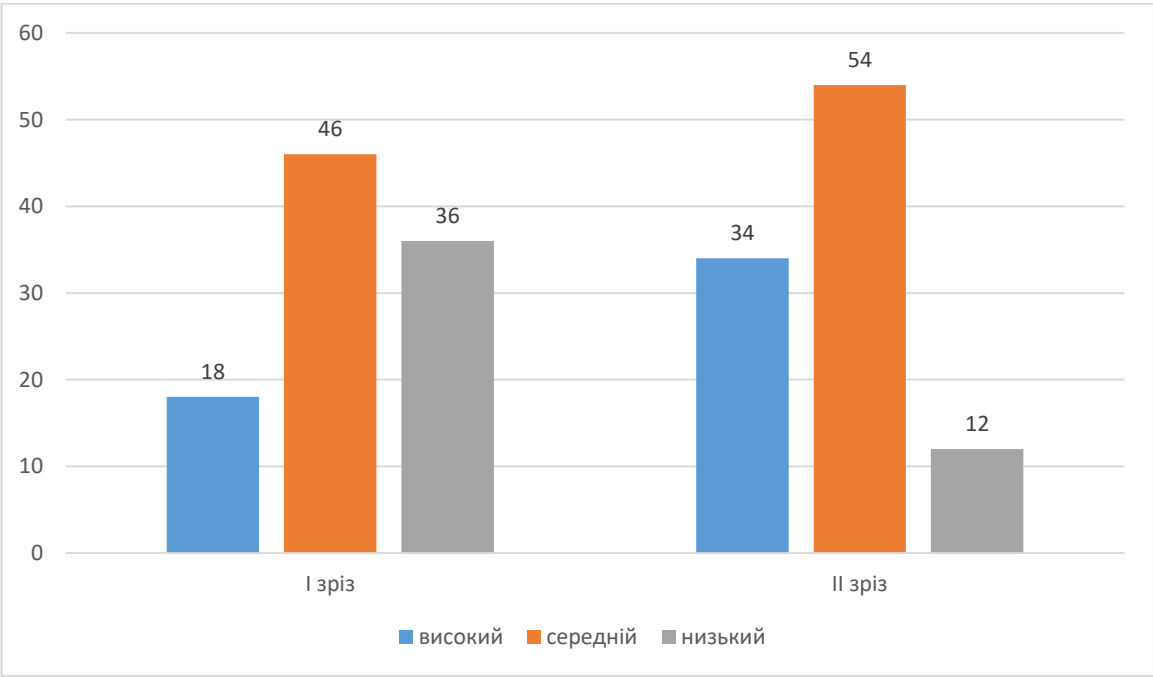
Впровадження тренінгу, спрямованого на підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні, є надзвичайно важливим у забезпеченні прав та соціальних гарантій для цієї важливої категорії громадян. Військовослужбовці, а також їхні родини, які часто перебувають в умовах підвищеного стресу та невизначеності, повинні мати чітке розуміння своїх прав та можливостей, що надаються державою для підтримки їхнього добробуту. У період війни, коли ситуація на фронті та в тилу може змінюватися стрімко, військовослужбовці та їхні родини особливо потребують підтримки та інформації, щоб не тільки ефективно виконувати свої обов'язки, але й мати змогу забезпечити своє соціальне благополуччя.

Правова грамотність є основою для ефективного використання всіх наданих державою пільг, виплат, медичних послуг та інших соціальних гарантій. Оскільки знання правових механізмів допомагає не лише у випадках необхідності захисту своїх прав, але й у збереженні життєвого комфорту,

упевненості в завтрашньому дні, тренінг сприяє розвитку навичок самозахисту та взаємодії з державними органами. Крім того, цей тренінг дає змогу військовослужбовцям і їхнім родинам скористатися всіма можливостями для соціальної та юридичної підтримки, що особливо важливо в умовах, коли країна переживає складний військовий період.

Запропонована програма була впроваджена з метою підвищення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні. Вона стала важливим інструментом для забезпечення ефективного освоєння правових механізмів, доступних пільг, компенсацій та соціальних послуг, а також для розвитку практичних навичок у розв'язанні конкретних правових питань. Програма тренінгу була адаптована до реальних потреб учасників, враховуючи особливості військовослужбовців та їхніх родин у контексті воєнного часу. Впровадження цього тренінгу також посприяло розвитку спільного розуміння важливості правової підтримки в житті військовослужбовців та підвищенню довіри до механізмів соціального захисту, що є особливо важливим у контексті сучасних викликів та умов війни.

Результати упровадження тренінгу, спрямованого на підвищення рівнів обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту в Україні, показано на рис. 3.1.

**Рис. 3.1. Обізнаність військовослужбовців та членів їхніх сімей
щодо їх соціального та правового захисту в Україні (%)**

Як бачимо, під час повторно проведеного опитування високий рівень обізнаності виявлений у 34% опитаних (було 18%), характеризується тим, що респонденти мають чітке та системне розуміння своїх прав і пільг, а також конкретних механізмів соціального захисту. Вони добре орієнтуються у своїх правах на медичне обслуговування, грошові виплати, житлові пільги, освітні можливості для дітей, а також знають, куди звертатися за юридичною допомогою та куди подавати необхідні документи для оформлення соціальних виплат. Військовослужбовці і члени їхніх сімей можуть навести приклади конкретних пільг, які вони отримують, і можуть без проблем скористатися правовими механізмами для захисту своїх інтересів.

Середній рівень обізнаності виявлений у 54% опитаних (було 46%). Він характерний для респондентів, які мають загальне уявлення про свої права та пільги, але не завжди мають конкретні або детальні знання щодо усіх аспектів соціального захисту. Вони знають про основні пільги, наприклад, медичне обслуговування або грошові виплати, але не завжди можуть точно вказати, як оформити ці пільги або які документи потрібні для цього. Часто їм не вистачає інформації про механізми захисту своїх прав або про можливості подальшої професійної підготовки після демобілізації. Такі респонденти можуть зіткнутися з труднощами, коли потрібно скористатися соціальними пільгами або звернутися за правовою допомогою.

Низький рівень обізнаності виявлено лише у 12% опитаних (було 36%). Він проявляється у респондентів, які майже не мають уявлення про свої права та пільги, не знають, куди звертатися за допомогою та як захистити свої інтереси в разі порушення прав. Вони можуть бути не поінформовані про існування соціальних пільг або не розуміють, які саме права їм належать як військовослужбовцям або членам їхніх сімей. В такому випадку респонденти часто не звертаються за юридичною допомогою або зволікають з оформленням соціальних виплат через незнання процедур або невпевненість у своїх правах.

Як бачимо, впровадження цього тренінгу сприяло значному підвищенню обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні. Учасники тренінгу отримали важливу інформацію про свої права, пільги та можливості, що надаються державою, а також про механізми, які дозволяють ефективно користуватися цими можливостями. Тренінг допоміг їм краще розуміти процедури оформлення соціальних виплат, пенсійного забезпечення, медичних послуг та інших соціальних гарантій. Також підвищився рівень правової грамотності серед військовослужбовців і їхніх родин, що дозволяє їм ефективно захищати свої інтереси та права в разі необхідності. Учасники тренінгу навчилися розпізнавати ситуації, коли їхні права можуть бути порушені, та дії, які потрібно здійснювати для їхнього захисту. Завдяки тренінгу, військовослужбовці та їхні родини стали більш впевненими в своїх правах і можливостях, що сприяло покращенню їхнього соціального та правового забезпечення в умовах сучасної ситуації в Україні.

Висновки до розділу 3

1. Тренінгова програма з підвищення обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні є важливим інструментом для надання учасникам необхідних знань і навичок, що стосуються їх прав, пільг і можливостей, передбачених законодавством. Програма охоплює різні сфери життя військовослужбовців та їх родин, надаючи інформацію, яка допомагає зрозуміти, як ефективно використовувати державні послуги, як оформляти соціальні пільги та виплати, як захищати свої права в разі порушень.

2. Упровадження тренінгу сприяло значному підвищенню обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні. Під час повторно проведеного опитування високий рівень обізнаності виявлений у 34% опитаних (було 18%), вказані респонденти мають чітке та системне розуміння своїх прав і пільг, а також конкретних механізмів соціального захисту. Вони стали краще орієнтуватися у своїх правах на

медичне обслуговування, грошові виплати, житлові пільги, освітні можливості для дітей, знають, куди звертатися за юридичною допомогою та куди подавати документи для оформлення соціальних виплат. Середній рівень виявлений у 54% опитаних (було 46%). Низький рівень обізнаності виявлено лише у 12% опитаних (було 36%). Загалом учасники тренінгу отримали важливу інформацію про свої права, пільги та можливості, що надаються державою, а також про механізми, які дозволяють ефективно користуватися ними.

ВИСНОВКИ

Проведене у магістерській роботі обґрунтування особливостей соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні дало змогу зробити такі висновки.

1. Визначено наукові підходи до проблеми соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей. Показано, що системний підхід розглядає захист як багатокomпонентну систему, що включає правову, соціальну, психологічну та економічну підтримку і наголошує на інтеграції державних і громадських інститутів у вирішенні проблем захисту; правовий підхід аналізує законодавчу базу, яка регулює права та гарантії військовослужбовців і їхніх сімей, та звертає увагу на вдосконалення нормативно-правових актів і механізмів їх реалізації; соціологічний підхід досліджує соціальні аспекти проблеми, зокрема вплив військової служби на родинні стосунки, суспільну адаптацію, зайнятість і якість життя членів сімей військових; психологічний підхід зосереджений на впливі військової служби, зокрема бойових дій, на психічний стан військових та їхніх родин; економічний підхід досліджує економічне забезпечення військовослужбовців і їхніх сімей, зокрема пільги, виплати та інші соціально-економічні гарантії; культурологічний підхід вивчає значення культурних і морально-етичних чинників у формуванні підтримки військових та їхніх родин; інтегративний підхід поєднує різні аспекти соціального, правового, економічного, психологічного й освітнього захисту для створення цілісної системи підтримки; інноваційний підхід використовує сучасні інформаційні технології для забезпечення доступу до послуг для військовослужбовців.

2. Виявлено соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей. Показано, що соціально-професійні передумови соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей є надзвичайно важливими для забезпечення ефективної підтримки цих категорій громадян, зважаючи на специфіку військової служби та умови, в яких вони перебувають. Професійні навички і кваліфікація

соціальних працівників, юристів, психологів та інших фахівців, які працюють із військовими та їхніми родинами, безпосередньо впливають на якість наданих послуг. Професійне співробітництво різних організацій і установ, включаючи державні органи, громадські організації та волонтерські ініціативи, забезпечує більш комплексний підхід до вирішення проблем військових. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток правової бази та програм підтримки, які гарантують соціальні, психологічні та економічні пільги для військовослужбовців і членів їхніх родин. Наявність чітко визначених прав і нормативних актів дозволяє забезпечити військових та їх родини необхідними соціальними гарантіями та правами, що робить їхнє життя більш стабільним і передбачуваним.

3. Охарактеризовано основні чинники організації соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей. Виявлено, що чинники соціального та правового захисту військовослужбовців і членів сімей включають систему заходів, що сприяють забезпеченню їхніх прав і соціальних гарантій. Це включає забезпечення соціальної стабільності через формування сприятливого соціального середовища, що охоплює доступ до житла, медичних послуг, освіти та інших соціальних гарантій, що сприяють благополуччю військовослужбовців та їхніх родин. Правове забезпечення передбачає наявність чітко визначених правових норм і законодавчих актів, які регулюють статус військовослужбовців та їхніх сімей, зокрема стосовно пільг, виплат, соціальних і правових гарантій, що є необхідними для реалізації їхніх прав у повсякденному житті. Розвинена система державної підтримки передбачає створення і впровадження програм та інститутів, які надають соціальний захист, зокрема через державні органи, громадські організації та фонди, що займаються питаннями соціального захисту військовослужбовців і їхніх родин. Психологічна підтримка враховує психологічне здоров'я військовослужбовців і їхніх родин, що забезпечує надання спеціалізованих послуг, таких як психологічна реабілітація, а також підтримка в адаптації до умов після службового життя. Економічна стабільність та підтримка військовослужбовців і їхніх сімей здійснюється через пільги, пенсії та виплати, які мають забезпечити

фінансову підтримку, особливо в разі інвалідності або втрати годувальника, тим самим гарантується економічна безпека родин військових. Необхідними є професійна підготовка та кваліфікація соціальних працівників, юристів, психологів. Підвищення обізнаності про свої права через освітні та інформаційні кампанії допомагає інформувати військових та їхні родини про їхні права, соціальні гарантії та доступні послуги.

4. Проаналізовано нормативно-правове й інституційне забезпечення системи соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні. Законодавче врегулювання цих питань, зокрема через Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», дає чіткі визначення прав і обов'язків військових, їхніх родин, а також органів державної влади, що відповідальні за виконання цих норм. Основні положення закону передбачають широкий спектр соціальних гарантій, починаючи від грошового забезпечення та медичної допомоги до надання житла та пенсійних виплат, що створює надійну правову основу для захисту прав військовослужбовців. Для ефективного застосування цього законодавства необхідна співпраця між державними органами та місцевими адміністраціями, а також активна участь громадських організацій та професіоналів у сфері права, соціального захисту та охорони здоров'я.

5. Досліджено проблемні аспекти соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні. Серед основних проблем виявлено недостатнє фінансування та обмежені соціальні гарантії, затримки у виплатах, недосконале забезпечення медичної допомоги, проблеми з житловим забезпеченням та адаптацією після служби. Наявність невизначеностей у пенсійній системі, психологічній реабілітації та правовій допомозі створює додаткові труднощі для військовослужбовців і їхніх родин. Незважаючи на наявність певних ініціатив, законодавча база не завжди відповідає реаліям війни, що вимагає її подальшого удосконалення. Окрім того, відсутність єдиного механізму контролю за виконанням соціальних гарантій також вимагає уваги.

6. Розроблено й апробовано систему заходів з удосконалення соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в Україні. Тренінгова програма з підвищення обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні стала важливим інструментом для надання учасникам необхідних знань і навичок, що стосуються їх прав, пільг і можливостей, передбачених законодавством. Кожне заняття спрямоване на роз'яснення конкретних аспектів соціального та правового захисту, таких як пільги для військовослужбовців, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, права родин загиблих військовослужбовців, а також механізми захисту прав в разі порушень. Програма охоплює різні сфери життя військовослужбовців та їх родин, надаючи інформацію, яка допомагає зрозуміти, як ефективно використовувати державні послуги, як оформляти соціальні пільги та виплати, як захищати свої права в разі порушень. Заняття передбачають інтерактивні методи навчання, такі як кейс-стаді, рольові ігри та практичні завдання, що дозволяють глибше зануритися в конкретні питання та дати учасникам можливість застосовувати отримані знання в реальних ситуаціях.

Упровадження запропонованої програми сприяло значному підвищенню обізнаності військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні. Під час повторно проведеного опитування високий рівень обізнаності виявлений у 34% опитаних (було 18%), вказані респонденти мають чітке та системне розуміння своїх прав і пільг, а також конкретних механізмів соціального захисту. Вони стали краще орієнтуватися у своїх правах на медичне обслуговування, грошові виплати, житлові пільги, освітні можливості для дітей, знають, куди звертатися за юридичною допомогою та куди подавати документи для оформлення соціальних виплат. Середній рівень виявлений у 54% опитаних (було 46%). Низький рівень обізнаності виявлено лише у 12% опитаних (було 36%). Загалом учасники тренінгу отримали важливу інформацію про свої права, пільги та можливості, що надаються державою, а також про механізми, які дозволяють ефективно користуватися ними. Завдяки тренінгу, військовослужбовці та їхні родини

стали більш впевненими в своїх правах і можливостях, що сприяло покращенню їхнього соціального та правового забезпечення в умовах сучасної ситуації в Україні.

Перспективами подальшого дослідження визначено обґрунтування системи підготовки фахівців соціальної сфери до соціального та правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей в сучасній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автушенко І. Б. Державна політика України щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей (1991-2014 рр.) : монографія. Київ : Фірма «ІНКОС», 2019. 415 с.
2. Автушенко І. Б.. Державна політика України щодо соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей. *Воєнно-історичний вісник*. 2019. № 33(3). С. 84-100.
3. Алещенко В. І. Соціальна політика в Збройних Силах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Наука і оборона*. 2020. № 2. С. 38-44.
4. Бейкун А., Клачко А. Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 90-94. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.14> (дата звернення : 01.03.2025).
5. Біла книга : аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні. Юридична сотня. URL : <https://legal100.org.Ua/analytics/bilakniga-analiz-sistemi-derzhavnoyi-pidtrimki-veteraniv-ta-yih-simey-v-Ukrayini> (дата звернення : 01.03.2025).
6. Бортняк К. В., Макарова Т. П. Сучасний стан адміністративно-правової системи соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 2024. Том 35 (74), № 2 2024. С. 130-139. URL : https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/22.pdf (дата звернення : 01.03.2025).

7. Бульдяк М. Засади соціального захисту військовослужбовців. *Право військової сфери*. 2020. № 12. С. 21-22.
8. Бучик А. Про захист пенсійних та соціальних прав під час війни. *Юрфакт*. 2024. URL :<https://yurfact.com.ua/fakty/suddia-vs-buchyky-rozpovila-pro-zakhyst-pensiinykh-ta-sotsialnykh-pravpid-chas-viiny> (дата звернення : 01.02.2025).
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / кер. вид. проекту П.М. Мовчан, В.В. Німчук, В.Й. Клічак. Київ : Дніпро, 2009. 1332 с.
10. Верба О. С. Соціальний захист військовослужбовців в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 164-172.
11. Військове право України : підручник / за ред. А. Колодія, О. Кривенка, В. Пашинського. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2019. 426 с.
12. Герасименко О. В. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 130 с.
- 12а. Гірняк А. Н. Психологічні особливості освітньої взаємодії осіб з різними суб'єктними характеристиками. *Психологічний часопис*. 2020. № 3 (35). Т. 6. С. 45–55.
13. Гордієнко Є. П. Зарубіжний досвід в організації системи соціального захисту учасників бойових дій. *Теорія і практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі : матеріали Першої всеукраїнської наук.-практ. конф., 30 листопада 2018 р.* Київ. URL : <http://academy.gov.ua/pages/dop/198/files/9e0c6916-89d9-4e68-bae0-7122d804a470.pdf> (дата звернення : 01.02.2025).
14. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні : дис. ... докт. філос. з публічного управління та адміністрування. Харків, 2021. 214 с.

- 15.Гордієнко Є. П. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. № 1 (54). С. 117-125.
- 16.Гордієнко Є. П., Статівка Н. В. Соціально-економічне забезпечення реалізації державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник НУЦЗ України. Серія «Державне управління»*. 2021. №1 (14). С. 208-218.
- 17.Горевалова С. С. Гарантії соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей як обов'язок держави. *Проблеми державного будівництва в Україні*. 2017. № 12. С. 143-152.
- 18.Гринько Р.В, Мота А.Ф., Петrenchенко С.А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161–166. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.24>.
- 19.Дацюк І. П. Механізми соціального захисту військовослужбовців у трансформаційному суспільстві : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Донецьк, 2010. 20 с.
- 20.Департамент соціального забезпечення Міністерства оборони України. URL : <https://mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/departament-soczialnogo-zabezpechennya-ministerstva-oboroni-ukraini.html>(дата звернення : 01.03.2025).
- 21.Джус О. А. Державні гарантії захисту соціальних прав військово-службовців і членів їх сімей: загальний соціальний захист військово-службовців і членів їх сімей; соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей в особливий період (зокрема під час воєнного стану); міжнародний аспект соціального захисту військовослужбовців (стандарти НАТО). Київ : Професіонал, 2023. 594 с.
- 22.Журавльов Д. В. Мобілізація і мобілізаційна підготовка в Україні : практичний посібник. Київ : Професіонал, 2022. 330 с.
- 23.Журавльов М. В. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (2014-2018 рр.): історико-правовий аспект : дис. ... докт. філос.

- за спец. 253 «Військове управління (за видами збройних сил)». Київ, 2023. 228 с.
24. Журавльов М. В., Салімон О. М. Проблеми соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Інтелект XXI*. 2023. № 2. С. 20-24.
25. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»: науково-практичний коментар / П.П. Богущкий, О.В. Кривенко, А.О. Кривенко, В.Й. Пашинський. Львів : НАСВ, 2019. 254с.
26. Калагін Ю. А. Військова служба за контрактом (соціальний вимір) : монографія. Харків : ХУПС, 2018. 278 с.
27. Качан І. І. До питання про соціальний захист військовослужбовців. *Право військової сфери*. 2020. № 3-4. С. 16-18.
28. Коваль В. П. Правовий статус військовослужбовців в Україні в умовах воєнного стану : дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2014. 234 с.
29. Кондратенко О. О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей : дис. ... канд. наук держ. упр. Київ. 2019. 279 с.
30. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
31. Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А. Пенсійне забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Загальне пенсійне забезпечення в умовах воєнного стану*. Київ : Професіонал, 2023. С. 28-34.
32. Корж І. Ф. Військова служба в Україні: правове регулювання : монографія / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Служба безпеки України, Ін-т оперативної діяльності та держ. безпеки. Київ : СБУ, 2016. 208 с.
33. Корольов С. С. Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України (1991-2005): історичний аспект : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 208 с.
34. Коропатнік І. М., Копотун І. М., Микитюк М. А. Мобілізаційні підрозділи: в органах державної влади, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і

організаціях, які мають мобілізаційні завдання (замовлення). Київ : Професіонал, 2023. 442 с.

- 35.Коропатнік І. М., Пасіка С. П., Ненько С. С. Особливості соціального захисту військовослужбовців в системі соціального забезпечення населення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2021. Вип. 24. С. 145-150.
- 36.Кравченко М. В., Разумцева Г. І., Трач В. Є. Шляхи вдосконалення державного регулювання системи соціального захисту військово-службовців та членів їх сімей в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 38-49.
- 37.Левицький М. О. Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців : дис. ... докт. філософ. за спец. 081 Право. Хмельницький, 2021. 214 с.
- 38.Мазуренко Л. І. Основні засади державної політики у сфері соціального захистувійськовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 223-231. URL : http://app.nuoua.od.ua/archive/71_2023/31.pdf (дата звернення : 01.02.2025).
- 39.Макарова Т. П. Особливості захисту прав військовослужбовців в Україні під час воєнного стану. *Правові новели*. 2024. № 22. Том 2. С. 76-79. <http://legalnovels.in.ua/22-2-2024>.
- 40.Макарова Т.П. Адміністративно-правове забезпечення захисту соціальних прав військовослужбовців та членів їх сімей в Україні: : дис. ... докт. філософ. за спец. 081 Право. Київ, 2024. 188 с.
- 41.Медвідь Л. П. Правове регулювання прав і свобод військовослужбовців у незалежній Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 129-139.
- 42.Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://msp.gov.ua> (дата звернення : 01.02.2025).
- 43.Міністерство у справах ветеранів. Міністерство у справах ветеранів. URL : <https://mva.gov.ua/> (дата звернення : 01.01.2025).

- 44.Мота А. Ф., Гринько Р. В., Петреченко С. А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161-166.
- 45.Назаренко О.Л. Тлумачення сутності і змісту соціального захисту військовослужбовців. *Молодий вчений*. 2022. № 8 (60). С. 186-190.
- 46.Новак-Каляєва Л. М. Нормативно-правові основи захисту прав військовослужбовців в Україні: соціальний аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2020. № 584. С. 158-166.
- 47.Павленко В.С. Захист прав військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 131-133. URL: http://lsej.org.ua/7_2020/34.pdf.
- 48.Пасіка С. П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис.... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 20 с.
- 49.Пасіка С. П. Формування системи соціального забезпечення військово-службовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1(181). С. 44-45.
- 50.Півненко Л. В. Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. № 1. С. 137-143. doi: 10.51989/NUL.2023.1.17. С. 139.
- 51.Полторак С. Механізми державного управління реформуванням Збройних Сил України: уніфікація трансформація : монографія. Харків : Пром-Арт, 2017. 340 с.
- 52.Попков Б. О. Україна під час російсько-української війни 2014-2023 рр.: генеза національної стійкості крізь призму наукових досліджень. Київ: Ліра-К, 2023. 272 с.
- 53.Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL : <https://president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення : 01.02.2025).

- 54.Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України, та надання їм соціальних гарантій : Закон України від 15.03.2022 р. № 2121-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20#Text> (дата звернення : 01.02.2025).
- 55.Про внесення зміни до статті 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо оптимізації заробітної плати при обчисленні пенсії за періоди страхового стажу під час воєнного стану : Закон України від 15.08.2022 р. № 2506-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2506-20#Text> (дата звернення : 01.02.2025)
- 56.Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III : станом на 4 трав. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення : 01.01.2025).
- 57.Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII : станом на 23 черв. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення : 01.02.2025).
- 58.Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 28.05.2024).
- 59.Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII : станом на 28 черв. 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення : 28.01.2025).
- 60.Рекшинський В. О. Судовий захист соціальних прав військовослужбовців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.*

Серія : Право. 2023. Випуск 80, ч. 2. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/75-1.pdf>

61. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. *Митна справа*. 2023. № 5 (89). С. 204–209.
62. Сахно С.В., Беліменко О.О. Проблеми соціального забезпечення військовослужбовців в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2020. Вип. 5. С. 64-68.
63. Сидоренко А. О. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні : проблеми та шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 23-29.
64. Синиця А. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення прав і свобод військовослужбовців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2012. 20 с.
65. Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : навчальний посібник / за ред. В. О. Шамрая. Київ : ВІКНУ, 2020. 296 с.
66. Тищенко М. М. Правовий статус військовослужбовців в Україні: проблеми теорії та удосконалення правового регулювання : монографія. Харків. 2014. 312 с.
67. Трансформація Збройних Сил України: Візія. Модель. Стратегія : теоретико-філософський аналіз / за ред. В. В. Ковалю. Київ : Ліра-К, 2023. 123 с.
68. Філософсько-методологічні проблеми військової теорії і практики : навч. посіб. / за ред. В. Ж. Богайчука. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 540 с.
- 68а. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Міжособистісні стосунки соціального працівника з клієнтом і бар'єри діалогічної взаємодії. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 15-16 берез. 2018 р. Київ, 2018. С. 222–226.

- 69.Халимон С.І., Вдовитченко В.О. Деякі проблеми соціального захисту військовослужбовців, призваних по мобілізації. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану : тези Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 24 листопада 2022 року).* Хмельницький : НАДПСУ, 2023. С. 740-743.
- 70.Цісар Д. В. Соціальний і правовий захист військовослужбовців: окремі аспекти нормативно-правового забезпечення. *Київський часопис права.* 2024. № 1. С. 48-54. <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.6>
- 71.Цісар Д.В. Понятійно-категоріальний апарат дослідження соціального і правового захисту військовослужбовців. *Публічне право.* 2023, № 1 (49). С. 5-14. URL : <https://cutt.ly/2wFWad46>
- 72.Цюкало Л. В. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби. *Економіка та держава.* 2018. № 1. С. 129-132.
- 73.Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть. *Ефективна економіка.* 2017. № 7. С. 64-69.
- 74.Чимишенко С. М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України : дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2021. 261 с.
- 75.Чимишенко С. М. Додаткові види грошового забезпечення військово-службовців : навч. посіб. Київ : Брега А. Є., 2023. 144 с.
- 76.Чорний В. С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2019. 368 с.
- 77.Шамрай Б. М. Гарантії прав та свобод військовослужбовців в Україні (конституційно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2018. 238 с.
- 78.Шевердіна В. Правова основа соціального забезпечення військово-службовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. *Право та інноваційне суспільство.* 2024. № 1 (22). С. 32-38. DOI :[https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-1\(22\)-3](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2024-1(22)-3).
- 79.Шишлюк М. О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту

військовослужбовців. *Трудове законодавство: шляхи реформування*. 2023. №7. С. 281-283.

80.Шолудько Ю.О., Потопахіна О.М. Соціальний захист військово-службовців за законодавством України. *Актуальні проблеми сучасного права*. 2021. Вип. 14. С. 55-68.

81.Шопіна І. М., Коропатнік І. М. Військове право : підручник. Київ : Алерта, 2019. 648 с.

82.Щербінін О. М. Соціальна політика чи соціальний популізм? *Військо України*. 2019. № 11(113). С. 14-16.

83.Щербінін О. М. Удосконалення законодавства щодо соціального захисту військовослужбовців : сучасний стан та перспективи. *Право військової сфери*. 2020. № 1. С. 19-21.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вивчення обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо їх соціального та правового захисту в Україні

Інструкція: «Шановні учасники! Дякуємо, що погодилися взяти участь у нашому дослідженні, спрямованому на вивчення рівня обізнаності військовослужбовців і членів їхніх сімей щодо соціального та правового захисту в Україні. Мета дослідження – зібрати інформацію для визначення рівня обізнаності, виявлення ключових проблем та потреб у сфері соціального й правового захисту, а також для вдосконалення програм підтримки.

1. Анкета є анонімною. Ваша особиста інформація не буде розголошена, а результати використовуватимуться виключно в узагальненому вигляді.

2. Будь ласка, відповідайте чесно. Ваша думка є дуже важливою для отримання об'єктивних результатів.

3. Форма заповнення така:

- Прочитайте уважно кожне запитання.
- Оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає вашій думці, або напишіть відповідь у відведеному місці.
- Якщо потрібно, ви можете вибрати кілька варіантів відповіді (це зазначено у відповідному питанні).

4. На заповнення анкети вам знадобиться приблизно 10-15 хвилин.

5. Після заповнення передайте анкету відповідальній особі.

Ваші відповіді допоможуть створити ефективніші програми підтримки для військовослужбовців і членів їхніх сімей».

Питання анкети

1. Чи знаєте ви основні соціальні пільги, що надаються військово-службовцям в Україні?

- Так, знаю основні пільги, зокрема щодо медичного обслуговування, грошового забезпечення та житла.

- Частково знаю, але є питання щодо конкретних пільг.

- Ні, не маю чіткої інформації про соціальні пільги.

2. Чи є вам відомі права та гарантії, що надаються членам сімей військовослужбовців?

- Так, я знаю права та гарантії, зокрема медичне обслуговування та освітні пільги для дітей.

- Я маю загальне уявлення, але потребую більше інформації.

- Ні, я не знаю конкретних прав і гарантій для членів сімей військових.

3. Чи обізнані ви про правові механізми захисту військовослужбовців в Україні?

- Так, я знаю, куди звертатися за юридичною допомогою та які механізми захисту існують.

- Я маю загальну інформацію, але не знаю конкретних дій.

- Ні, я не знаю про механізми правового захисту військовослужбовців.

4. Чи знаєте ви, на які соціальні пільги маєте право як військово-службовець?

- Так, я знаю, що маю право на медичне обслуговування, грошові виплати та компенсації.

- Знаю частину пільг, але є деякі питання, які не зовсім зрозумілі.

- Ні, я не знав, на які пільги маю право.

5. Які з наступних пільг вам відомі?

- Грошове забезпечення, медичне обслуговування, пільги на житло, відпустки.

- Грошове забезпечення, соціальні виплати та компенсації за пошкоджене майно.

- Тільки грошові виплати, інші пільги мені невідомі.

6. Чи відомо вам про процедуру оформлення пенсійного забезпечення для військовослужбовців?

- Так, я знаю, які документи потрібно подати та куди звертатися для оформлення пенсії.

- Я маю деякі уявлення, але не впевнений, як правильно оформити.

- Ні, я не знаю, як оформити пенсійне забезпечення.

7. Чи обізнані ви щодо прав і пільг, що надаються членам сімей військовослужбовців?

- Так, я знаю про медичні пільги, освітні можливості та інші соціальні послуги.

- Я знаю деякі пільги, але не впевнений щодо їх повного переліку.

- Ні, я не знаю про конкретні права та пільги для членів сімей військових.

8. Які пільги, на вашу думку, можуть отримати члени сімей військовослужбовців?

- Медичне обслуговування, соціальні виплати, пільги на освіту та житло.

- Лише медичне обслуговування та компенсації.

- Не знаю, але думаю, що мають право на певні пільги.

9. Чи знаєте ви про можливість отримання компенсацій за житло чи оренду для членів сімей військовослужбовців?

- Так, я знаю, що в разі необхідності члени сімей можуть отримати компенсацію або пільги для оренди.

- Я чув, але не зовсім знаю, як це працює.

- Ні, мені нічого не відомо про компенсації за житло для членів сімей.

10. Чи зіштовхувалися ви з проблемами при оформленні соціальних пільг або прав?

- Так, я зіткнувся з затримками або складнощами при оформленні, наприклад, з грошовими виплатами.

- Частково, були невеликі проблеми, але вони були вирішені.

- Ні, я не мав проблем при оформленні пільг.

11. Чи задоволені ви швидкістю і ефективністю отримання соціальних пільг та виплат?

- Ні, існують значні затримки та труднощі в отриманні пільг та виплат.

- Частково, деякі виплати отримую вчасно, але не завжди.

- Так, я задоволений швидкістю і ефективністю.

12. Чи знаєте ви, куди звертатися в разі порушення ваших прав чи затримки виплат?

- Так, я знаю, що потрібно звертатися до відповідних органів або правових служб.

- Знаю загальні контакти, але не зовсім певен щодо конкретних установ.

- Ні, я не знаю, куди звертатися в таких випадках.

13. Чи задоволені ви якістю медичних послуг, які надаються військовослужбовцям?

- Так, я задоволений якістю медичних послуг.

- Я маю певні зауваження щодо доступності або рівня медичних послуг.

- Ні, я не задоволений медичним обслуговуванням.

14. Чи знаєте ви, куди звертатися за медичною допомогою в разі потреби?

- Так, я знаю, куди звертатися в разі потреби, і маю всю необхідну інформацію.

- Знаю основні контакти, але в разі надзвичайної ситуації можу почуватися неготовим.

- Ні, я не знаю, куди звертатися.

15. Чи обізнані ви щодо програм адаптації після демобілізації для військовослужбовців?

- Так, я знаю про існуючі програми, зокрема щодо працевлаштування та психологічної підтримки.

- Я чув про такі програми, але не знаю, як ними скористатися.

- Ні, мені нічого не відомо про програми адаптації.

16. Чи відомо вам про можливості працевлаштування та професійної підготовки для демобілізованих військовослужбовців?

- Так, я знаю про можливості працевлаштування та підготовки через державні органи.

- Я чув про деякі можливості, але не впевнений, як ними скористатися.

- Ні, мені не відомо про таку можливість.

17. Як би ви оцінили рівень вашої обізнаності щодо соціальних прав та гарантій військовослужбовців в Україні?

- Високий рівень обізнаності, я в курсі основних прав та пільг.

- Середній рівень обізнаності, знаю деякі аспекти, але потребує більшої інформації.

- Низький рівень обізнаності, багато питань залишаються незрозумілими.

18. Чи вважаєте ви, що існуюча система соціального та правового захисту військовослужбовців є ефективною?

- Так, я вважаю систему достатньо ефективною.

- Система потребує покращення, особливо в частині швидкості оформлення пільг.

- Ні, система є неефективною і потребує кардинальних змін.

Дякуємо за участь в опитуванні!